

FILOSOFI – EN ÖVERSIKT

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Om filosofi
- Tre sätt att beskriva världen
- Vetenskap

Två huvudinriktningar i filosofi
- Teoretisk filosofi
- Praktisk filosofi

Religion och filosofi
- Två motpoler i kulturtraditionen
- Viktiga filosofiska frågor med religionsinslag

Kulturfilosofi
- Kulturepoker
- Olika tankemönster
- Olika tankemönster i Europa
- Några politiska iakttagelser
- Tre samhällstyper samtidigt

Syn på kunskap
- Information tolkas av avnämaren

Språk och kunskapsförmedling

Syn på tid

Tankar före år 1000 f.Kr
- Tidiga filosofiska särdrag
- Enuma Elish (1700? f.kr)
- Zarathustra (1000 f.Kr ca)

Tankar år 1000 f.Kr – år 0
- Solon (640-558 f.Kr)
- Thales från Miletos (625-545 f.Kr)
- Anaximander (610-546 f.Kr)
- Xenofanes (570-480 f.Kr ca)
- Pythagoras (570-479 f.Kr. ca)
- Herakleitos (535-475 f.Kr ca
- Protagoras (481-420 f.Kr ca)
- Sokrates (470-399 f.Kr ca)
- Demokritos (460-370 f.Kr ca)
- Diogenes (404-327 f.Kr ca)
- Platon (428-348 f.Kr)
- Aristoteles (384-322 f.Kr)
- Epikuros (341-270 f.Kr)
- Kung Ashoka (304-232 f.Kr)

Tankar år 0-500
- Seneca (4 f.Kr-65 e.Kr)
- Paulus (4-65 ca)
- Origenes (185-254)
- Plotinos (204-270)
- Augustinus (354-430)
- Gregorius av Nazianzos (329-389)
- Ambrosius av Milano (340-397)
- Dionysios Areopagita (4xx-5xx)

Tankar år 500-1000
- Boethius (480-524)
- Isidorus av Sevilla (560-633)
- Beda Venerabilis (672-735)
- Al-Farabi (870-950)

Tankar år 1000-1500
- Ibn Sina/Avicenna (980-1037)
- Anna Komnena (1083-1153)
- Ibn Rushd /Averroës (1126-1198)
- Moses Maimonides (1135-1204)
- Robert Grosseteste (1168-1253)
- Anselm av Canterbury (1033-1109)
- Franciskus av Assisi (1181-1226)
- Thomas av Aquino (1225-1274)
- William Ockham (1285-1350)
- Mäster Eckehart (1260-1327)
- Ibn Khaldoun (1332-1406)
- Pico Mirandola (1463-1494)

Tankar år 1500-1900
- Machiavelli (1469-1527)
- Hobbes (1588-1679)
- Erasmus av Rotterdam (1469-1536)
- Bartolomé de Las Casas (1474-1566)
- Akbar den store (1542-1605)
- Descartes (1596-1650)
- Gottfried Leibnitz (1646-1716)
- Hugo Grotius (1583-1645)
- John Locke (1632-1702)
- Baruch Spinoza (1632-1677)
- Christian Wolff (1679-1754)
- Charles-Louise Montesquieu (1689-1755)
- Francois-Marie Voltaire (1694-1778)
- Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)
- Hume (1711-1776)
- Immanuel Kant (1724-1804)
- Johan Gottfried Herder (1744-1803)
- Friedrich Hegel (1770-1831)
- Arthus Schopenhaur (1788-1860)
- Jane Austen (1775-1817)
- Sören Kirkegaard (1813-1855)
- Karl Marx (1813-1883)
- Friedrich Nietzsche (1844-1900)

Tankar 1900-2000
- Robin George Collingwood (1889-1943)
- Axel Hägerström (1868-1939)
- Ludwig Wittgenstein (1889-1951)
- Michel Foucault (1926-1984

Om filosofi

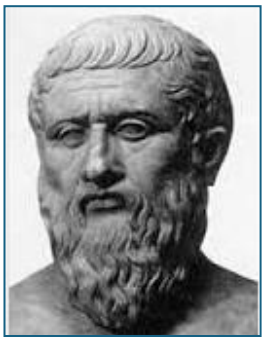

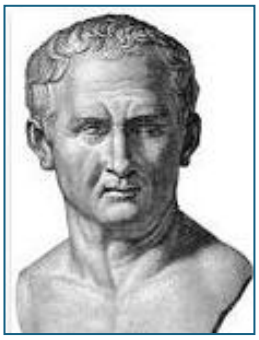

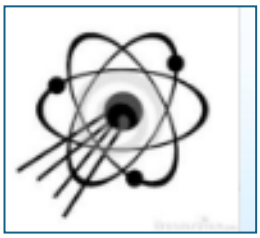

Filosofi är förmodligen det första ämnesområdet man tänker på inom bildning. Ibland kallar man ämnet ”tankar om hur man tänker”.

Ordet filosofi kommer från grekiskan och betyder ”kärlek till visdom”.

Den grekiska högperioden, romartiden, konfucianismen i Kina, hinduismen i Indien samt Jerusalem som mittpunkt för flera religioner, har varit särskilt utvecklande miljöer för filosofiska strömningar.

Tre sätt att beskriva världen

Människan har alltid sökt, och kommer troligen alltid att försöka, beskriva världen.

Tre sätt att beskriva världen har dominerat i västvärlden:

- Vetenskap
- Filosofi
- Religion

Ett av problemen att beskriva världen är att avbilda verkligheten. En del filosofer hävdar att all kunskap konstrueras av människan och är därmed ingen exakt avbildning av verkligheten.

Förklaringsmodeller är ett ofta använt redskap inom alla de tre nämnda områdena. Modeller är abstrakta avbildningar av verkligheten med ett bestämt syfte. I modeller kan man sällan beskriva den komplexa verkligheten utan förenklingar måste göras.

Inom alla kunskapsområden används modeller. Ibland används matematiska modeller. Ofta är modeller illustrativa med figurer och symboler.

Alla människor arbetar i själva verket med modeller. Det sker oftast intuitivt och omedvetet.

Vetenskap

Inom vetenskapen eftersträvas så få förklaringar som möjligt. Man eftersträvar också enhet. Allt detta är svårt att åstadkomma och besvärar vår kunskap.

Med vetenskapliga metoder söker människan systematisera, kartlägga och bevara kunskap.

Men karaktären i samhällsvetenskap och humaniora skiljer sig mycket gentemot naturvetenskap. Särskilt gäller detta kraven på upprepning och prövning. I stället används oftast källkritik som metodik.

Den moderna naturvetenskapen uppkom under 1600-talet. Det var en förutsättning för industrialismen. Vetenskapen bygger på en optimistisk framstegstro. Ibland finns inslag av en antiklerikal inställning.

Den franske filosofen Comte utformade positivismen i tron på vetenskapen.

Två huvudinriktningar i filosofi

Teoretisk filosofi

Teoretisk filosofi kan enklast beskrivas såsom en världs-åskådningsfilosofi.

Ämnet innehåller tankar om verkligheten och kunskapen om verkligheten. Teoretisk filosofi handlar mycket om verklighetens struktur och om kausalsamband, det vill säga samband mellan orsak och verkan.

På universitet och högskolor ingår ofta vetenskapsteori som en underrubrik till teoretisk filosofi. Bland frågeställningarna som behandlas finns ”Vad är kunskap?” och ”Hur vet man att något är sant?”.

Även logik, språkfilosofi m.fl. ämnen kan ingå i teoretisk filosofi.

Praktisk filosofi

Praktisk filosofi kan betraktas som en livsåskådningsfilosofi.

Moraliska och omoraliska handlingar samt dess konsekvenser utgör kärnfrågor.

Värden och värderingar är framträdande ämnen. Även om alla gör fel så finns ett rätt sätt att vara.

Frågor såsom ”vad gör en handling god?” behandlas inom ämnet.

Kan svaret vara oberoende av den vilja som fanns till handlingen eller dess konsekvenser?

Finns det onda egenskaper hos människan? Är egenskaperna i så fall nedärvda?

Skuld bryter mot dig själv medan skam bryter mot omgivningen är ett exempel på en filosofisk viktig innebördstolkning.

Enkelt uttryckt handlar praktisk filosofi om hur man vill att människor skall leva och förhålla sig till varandra. Gud, människan och naturen är filosofiska objekt.

Religion och filosofi. Sida 1(2)

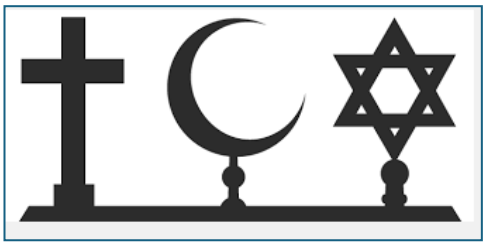

Hur vi tänker präglas mycket av kulturen vi lever i. Kulturen är i sin tur intimt sammanvävd med religion. Mängder av filosofer har fördjupat sig i religionsfrågor.

Sören Kierkegaard var en av livsfilosoferna. Han förordade tacksamhetens attityd gentemot livet.

I sin gåtfullhet har livet ett stort värde därför att livet är en gåva av Gud, skriver Kierkegaard.

Bilden: Sören Kirkegaard (1813-1855)

Friedrich Nietzsche hade i princip rakt motsatt uppfattning till livet relativt Kierkegaard. Den överlägsna människan skall förverkliga sig själv under förakt till medlidande och människo-kärlek. Nietzsche var ateist.

Bilden: Friedrich Nietzsche (1844-1900)

”Om Gud är död så är allt tillåtet” skrev författaren Dostojevskij. Nietzsche har hävdat att Gud är död.

I västerlandet är religion en privatsak medan i österlandet en samhällssak. Det är en av anledningarna till varför religionen genomsyrar samhällsfunktionerna så mycket i österlandet.

Två motpoler i kulturtraditionen

Det finns två huvudtendenser i västerlandets kulturtradition: Den klassiska och den kristna.

I den klassiska traditionen så är det gudomliga avskilt från världen. I den kristna ingriper Gud i världen och historien

I den klassiska traditionen är ödmjukhet en föraktlig attityd. I den kristna är ödmjukhet den adekvata attityden inför Gud.

I den klassiska traditionen är det förgångna viktigare än det temporala. Det förgångna bestämmer framtiden. I den kristna traditionen är framtiden viktigare än det temporala.

I den klassiska traditionen bestämmer förnuftskunskap våra handlingar. I den kristna bestämmer den goda eller onda viljan våra handlingar.

.

Religion och filosofi. Sida 2(2)

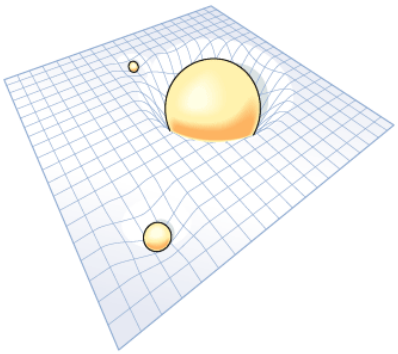

Viktiga filosofiska frågor med religionsinslag

Tankeväckande insikter varför vi tänker så olika kan erhållas med nedanstående sentenser.

- Rummet var viktigast under tiden före Kristus medan tiden betyder mycket i kristendomen.
- Paulus skapade syndabegreppet. Finns bara i kristendomen. I Islam anses synd vara okunskap.
- Framtiden är det viktigaste för kristendomen. I de flesta andra religioner är nuet viktigast.
- Buddhismen är ointresserat av kunskap. I västerlandet betyder kunskap otroligt mycket.
- Olika synsätt såsom ”Gud vill det för det är gott eller det goda är gott för att Gud vill det” väcker filosofiska tankar.
- Islam är en utåtvänd religion medan kristen domen är en inåtvänd. ”Gå in på din kammare och bed” säger Martin Luther.
- Ortodoxa kyrkan är mycket kontemplativ. Blandar sig inte i politiken.
- I kristen teologi är det man säger mindre viktigt än det som menas.
- I ordet ”älska” ligger strävan efter det goda. Eftersom Gud är fullkomlig kan man inte älska Gud.
- Samvete är relaterat till en själv medan skam är relaterad till andra.

Kulturfilosofi. Sida 1(2)

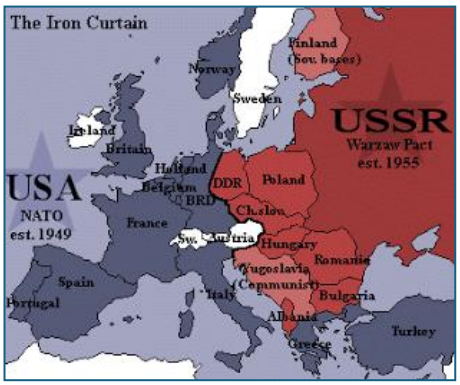

Tidsperioden 800-300 f.Kr benämns ofta ”axialtiden” eftersom perioden bidrog med så många viktiga tänkare. Kina, Indien, Palestina och Grekland hade stora tänkare som lade grund för kommande generationers kultursyn.

Kulturepoker

Kultur har människan skapat i motsats till naturen. Kultur omformas ständigt. ”Djur är som dom är”.

Ibland kan det vara fruktbart att se tiden ur ett annat perspektiv än det vi är vana vid. Exempelvis kan det ur ett kulturarvsperspektiv betraktas att ”1800-talet” startade med upplysningen och franska revolutionen år 1789.

Med samma tankesätt kan 1900-talet ha börjat efter första världskriget. Det var vid angivna historiska tillfällen som banbrytande kulturförändringar inträffade.

Med samma tankesätt kan tiden runt år 1989 betraktas ha startat en ny epok. Vid denna tid upplöstes järnridån i Östeuropa och samtidigt revolutionerade informations-teknologin vår tillvaro.

Olika tankemönster

Grunden för västerlandets kultur är filosofi (klassisk kultur), kristendom och naturvetenskap. Naturvetenskap skildrar hur vi lever och skall leva men inte ”bör” leva. Grundvalen för västerlandet är fortfarande kristen även om det sekulära börjar dominera.

Enligt kristet och judiskt tänkande utvecklas verkligheten successivt med betoning på ett historiskt förlopp som är påverkbart.

Österlandets kulturer präglas av passiva förhållningssätt vilket innebär en form av inåtvändhet. Detta är typiska drag för hinduism, buddism och taoism. Konfucius i Kina hade som undantag ett aktivt förhållningssätt.

Kulturer i västerlandet är mera aktiva även om det under romantiken hade starka drag av passivitet.

I västerlandet är individen i fokus medan i hinduismen helheten. Detta medför att de olika kulturernas individer tänker i olika banor.

Västerlandets och Kinas kultur är livsbejakande medan Indiens är passivt.

Kulturfilosofi. Sida 2(2)

Fortsättning olika tankemönster

Kineser betonar ordning och är väldigt lite intresserade av metafysiska frågor. Kineser ”tappar ansiktet” istället för att ha dåligt samvete.

Ryssarna är mycket historiskt fixerade. Den stora landmassan har hindrat informationsutbytet och därmed påverkat kulturen. Som en följd blir näringslivet agrart med få stora städer.

Kärnfamiljer och stora familjer finns öster om Elbe. I England är familjerna små. Barnen sänds ofta till internat vilket minskar familjens storlek.

Västerlandets kultur präglas av konkurrens, vetenskap, lagom styrning av staten, äganderätt, konsumtionssamhälle, arbetsmoral.

Olika tankemönster i Europa

Stora skillnader föreligger mellan kontinentalt och anglosaxiskt tänkande. I Tyskland associerar man ofta till den inre världen medan man i England oftast betonar sociala relationer.

Anglosaxiskt tänkande grundar sig mycket på empirism, dvs erfarenheter medan kontinentalt tänkande är påverkat av rationalism och intuition.

Sverige är mycket påverkat av anglosaxiskt tänkande.

Några politiska iakttagelser

Ideologi har ofta ersatts av kultur i det politiska livet.

Politiska konflikter har till stor del ersatts av kulturkonflikter.

Inom politiken finns inga vänner bara gemensamma intressen.

Churchill: ”Absolut makt korrumperar absolut”.

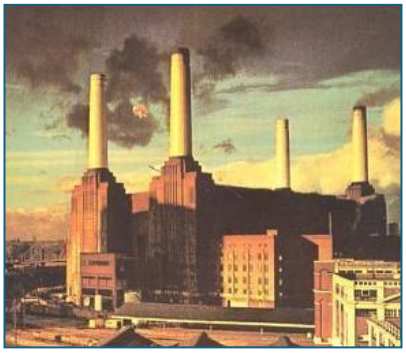

Bismarck och Kissinger betonade samhällets oförutsägbarhet.

Tre samhällstyper samtidigt

I västerlandet har vi nu inslag av tre typsamhällen samtidigt. Jordbruk-, industri- och kunskapssamhälle löper parallellt. Detta ställer stora krav på att lösa olikartade uppgifter som i sin tur är beroende av varandra.

Jordbrukssamhället var ett traditionsstyrt samhälle. Tradition och vana styrde. Nutid präglas av originalitet, individualism och entreprenörskap.

Industrisamhället är typiskt inåtriktat med höga ambitioner eventuellt kombinerat med samvete.

Medelklassen bar idéerna och skapade industrialismen.

Industrin slog igenom i Sverige under 1930-talet. I England hundra år tidigare. Sverige och Japan är de länder som ställt om snabbast. Kommer förmodligen att bli Kina som snabbast omvandlats från agrarsamhälle till industrination.

Syn på kunskap

Enligt mängder av filosofer är det omöjligt att helt spegla verkligheten. Kunskap är en konstruktion av människan. Språket formar kunskapen. Med språket skapas medvetande om tingen och med detta tolkar vi verkligheten.

Nominalisterna anser att våra begrepp endast är namn på saker. Hur såg verkligheten ut innan våra begrepp fanns till (fenomologi)?

Empirister hävdar att bara våra sinnen kan ge oss kunskap. Berkley menade, att det som finns kan bara förnimmas.

Några filosofer anser, att kunskap endast kan uppnås via tänkande.

Hegel sa att sanningen uppstår när helheten förstås men det kommer aldrig att inträffa. Helhetsförståelse kan vidgas via ytterligare bildning.

Bilden till vänster: Hegel

Information tolkas av avnämaren

Tolkningslära kallas hermeneutik. Immanuel Kant uttryckte att all verklighet är formad av kunskapssubjektet, dvs den personlige mottagarens, tolkning i vilken subjektiva värdeaspekter ingår.

Kunskap är ej en avbildning utan aktiv handling av subjektet. Vi uppfattar tid och rum men vet inte om det finns. Kulturvarelser tolkar sin egen tid. Tolkning kräver förförståelse. Sanningen gäller för den tid som råder. Kunskapen är i snabb förändring.

Bilden till vänster: Immanuel Kant

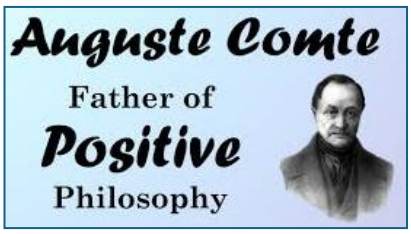

Positivism ser sinnesintrycket i matematisk/logisk tolkning. Men tolkningen är subjektiv och ”förvränger” det objektiva. ”Värdeaspekter” ingår i tolkningen.

Skolastiken upprättade ett antal regler för hur man skall bevisa att något är sant. En form av accepterad metodik för bevisföring av sanning som rådde under högmedeltiden.

Under skolastiken dominerade Aristoteles tankar inom filosofi och religion.

Tankar om kunskap som filosofer har uttryckt är exempelvis:

- ”Sunt förnuft” är de fördomar man skaffat sig före 18 års ålder.
- Att lära känna sig själv är att bli sig själv.
- Vetenskap är den effektivaste mytologin.
- Francis Bacon hävdade att kunskap är makt. Medan Nietzsche menade, att kunskap avspeglar mest viljan till makt.

Språk och kunskapsförmedling

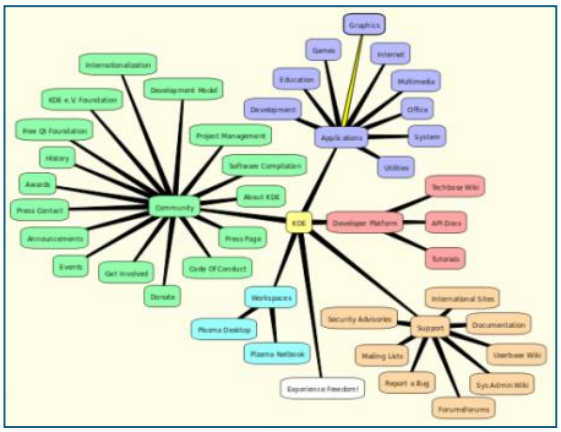

Kunskapsförmedling är språkets huvuduppgift. Olika språks uppbyggnad präglar metoden för kunskapsförmedling.

Språkvetenskap kallas filologi.

Form och strukturer i språk kallas syntax. Betydelsen i orden kallas semantik.

Språk bygger på konventioner vilket därmed också skapar brister. I konventioner (överenskommelsen) ligger betydelsen att vi bestämt vad ett ord eller begrepp betyder. Förhoppningen finns att alla lägger samma innebörd i orden eller begreppen.

Genom att verkligheten förmedlas språkligt måste budskapet tolkas. Därigenom blir begreppen ”förorenade” av språkliga och kulturella föreställningar. Detta visar hur svårt det är att avbilda och kategorisera vår verklighet.

Språkens uppbyggnad i världen är så olika att kunskap förmedlas och tolkas beroende på kultur. Exempelvis saknar kinesiskan grammatik och språket är ett bildspråk.

Grekiskan utgår från substantiv medan hebreiskan utgår från verb. Tyska språket är ”innerligt” medan engelskan är beteendeinriktad.

Olikheterna får konsekvenser både för sändare och mottagare av information och kunskap.

Tid och rumsbeskrivningar blir svåra att åstadkomma.

Språken är en bank ur människans kulturarv. Språket styr våra handlingar. Ord har dessutom bara betydelse i sammanhang.

Flera filosofer hävdar att vi via språket endast avbildar delar av verkligheten eller enkla förhållanden. Särskilt svårt är det att genom språket avbilda estetiska, etiska och heliga värden.

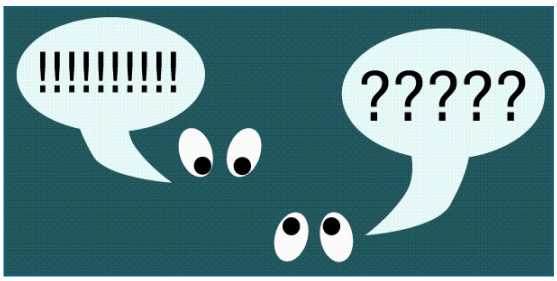

Svagheter i språk och kommunikation medför att många filosofer uttrycker sig såsom att allt är tolkning. Det är omöjligt att objektivt spegla verkligheten till fullo.

Syn på tid

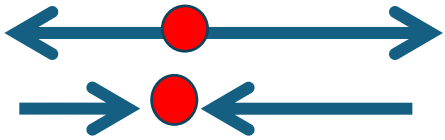

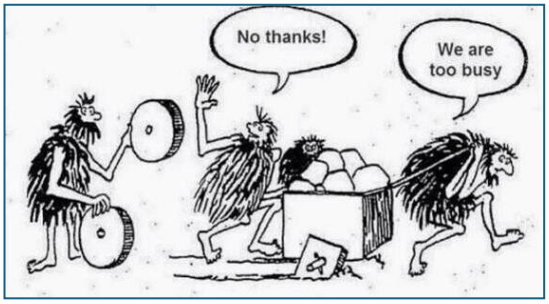

Inom livsåskådningsområdet utgör synen på tid en viktig beröringspunkt. Frågeställningarna uppstår genom olika syn på det förflutna, nuet och framtiden.

Intressanta tankeväckare som filosofer brukar ställa om tid är:

- Rör vi oss mot tiden eller rör sig framtiden mot oss?
- Kommer tiden eller går tiden?
- Hur kan vi påstå att det förflutna finns då det inte längre existerar (Augustinus)?
- Hur långt är nuet? Nuet undflyr oss ständigt (Enligt Augustinus är tiden ett mysterium).
- Tid finns inte utan vi ger det en innebörd.
- Framtiden är viktigast för kristna. Kan uppfattas som ett hot eller möjlighet.
- I buddhism och hinduism upprepas allt. Särskilt i Indien.
- Tiden finns bara för människan.

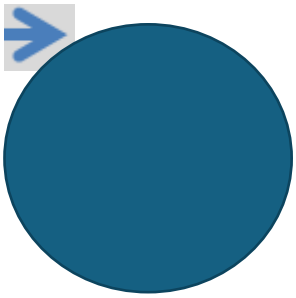

Västerlandets kultur är individcentrerad och tidsorienterad. Genom att vi västerlänningar är så egofixerade krävs tidsfixering för samordning.

I västerlandet uppfattar vi tiden som linjär medan man ofta i österlandet uppfattar att tiden är cirkulär. Den linjära tidsuppfattningen leder till att det som hände är unikt och kommer ej att hända igen. Detta påverkar vårt samvete. Flera kulturer känner ej till ordet samvete.

Överhuvudtaget har västerlandet blivit det mest tidsfixerade samhället någonsin.

Historieskrivning är ett västerländskt påfund och avspeglar en tro att människan kan och bör påverka händelse-utvecklingen.

Tankar före år 1000 f.Kr

Mängder av visa personer har bidragit till filosofins kulturarv. Inom akademiska kretsar framhävs ofta Platon från Grekland, Immanuel Kant från Tyskland (Ostpreussen) och Konfucius från Kina som de mest betydelsefulla filosoferna någonsin.

Filosofi och teologi överlappade varandra under många århundraden. De mest betydande personerna i detta sammanhang var Augustinus, Thomas av Aquino och Aristoteles.

Tidiga filosofiska särdrag

Det vi kallar vetenskap utgjordes till en början av att människan observerade natur och mänskliga beteenden. Man drog slutsatser som blev en kunskapsmassa. Inga allmänna lagar eller metoder härleddes.

Anvisningar hur man ska göra utvecklades i praktiska förhållanden utan att förklara varför man skulle göra på ett visst sätt.

Funktionella samband lämnades obeaktade. Gudar var personer med mänskliga egenskaper.

Enuma Elish (1700? f.kr)

Enuma Elish är en babylonsk skapelseberättelse från omkring 800-talet f.Kr. Möjligen kan delar av berättelsen ha uppstått redan under 1700-talet f.kr.

Siarkonster förtäljer hur man skall förutse vad som skall hända och hur man ska bete sig. Berättelsen innehåller namn på många heliga platser.

Enuma Elish var nedtecknad på sju stentavlor.

I berättelsen finns beskrivet en skapelseprocess och även en syndaflod. Liknande berättelser innehålls i Bibelns Gamla testamente.

Zarathustra (1000 f.Kr ca)

I nuvarande Iran som tidigare hette Persien levde filosofen och poeten Zarathustra. Han grundade vad som kallas zoroastrismen, vilken innehåller tron på en enda Gud dvs monoteism.

Zoroastrismen dominerade Persien genom flera tusen år och har idag mellan två och tre miljoner anhängare.

Zarathustra hade rykte om sig att vara vis. Hans namn lär betyda ”den som besitter gudomlig kunskap” .

Bland budskapen återkommer kampen mellan ont och gott ofta utkämpad mellan änglar och djävlar.

Tankar år 1000 f.Kr – år 0. Sida 1(5)

Solon (640-558 f.Kr)

Solon anses vara en av banbrytarna avseende samhällsbyggnad och rättssystem. Han betraktas av många historiker som den visaste av alla grekiska filosofer.

I västerlandet finns skolor uppkallade efter Solon. På många officiella byggnader kan man finna Solons namn och bild.

Den grekiska historien har skapat en bild av att det var där demokratin föddes. Men i mitten på 600-talet före vår tideräkning var Aten i djup kris.

Mellan aristokrater och övriga folket rådde stridigheter då ekonomin var körd i botten och social misär rådde. Även utrikespolitiskt var läget problemfyllt. Grannstater låg i fejd med Aten om strategiska platser.

I detta läge ställde sig Solon upp och med poesin som instrument samlade han folket och tog ledningen. Ett genialt sätt att kommunicera i samhällsfrågor!

Historieprofessorn Sture Linnér skriver i boken ”Europas ungtid” om Solon: ”…den man jag beundrat allra mest av alla antikens personligheter”. Fler andra historiker har liknande utsagor.

Solon kom från en högt uppsatt familj med mycket gott anseende. Fadern lärde Solon att värdera humaniora och sociala värden.

Solon kritiserade aristokraternas girighet. Skuldsatta personer tvingades ibland sälja sina barn till gäldenärerna då skulder inte kunde betalas.

År 594 f.Kr valdes Solon till arkont vilket var den högsta befattningen i stadsstaten. I utnämningen ingick extraordinära befogenheter eftersom det rådde kris.

Solon genomförde radikala reformer i en anda av att det i ett enat samhälle måste råda jämvikt mellan samhället och dess individer. Allt detta måste regleras i nedtecknade lagar enligt Solon.

Solon framhärdade kompromisser och tog ställning mot ytterligheter.

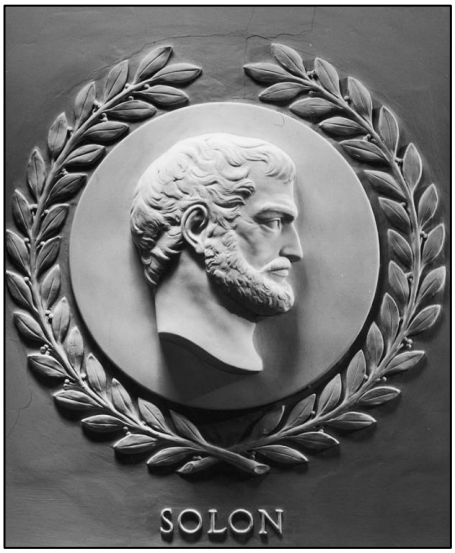

Med budskap i poesins form kunde Solon förankra och genomföra radikala reformer. Det var ett unikt genialt tankesätt. Solon anses vara en föregångare till västerlandets demokrati.

Bilden: Konstverk med Solon som smyckar senaten i USA.

Bland Solons reformer kan nämnas:

- Förbud mot personalexekution, dvs rätten att göra någon till slav som ej kan betala sina skulder.
- Avskrivning av orimliga skulder.
- Jämvikt skulle råda mellan olika intressen i samhället.
- Det skulle råda likhet inför lagen.
- Tvistemål skulle avgöras i lokala nämnder.
- Den dömande makten skulle tillhöra folket.
- Upprättade demokratiska spelregler.
- Alla fria män skulle ha rösträtt.

Tankar år 1000 f.Kr – år 0. Sida 2(5)

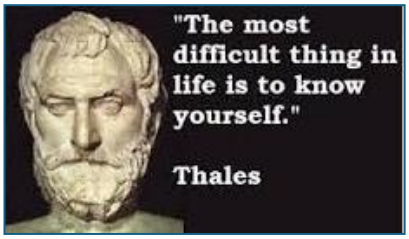

Thales från Miletos (625-545 f.Kr)

Miletos ligger i sydvästra Turkiet som under Thales tid tillhörde Grekland. Thales var en av de första västerländska filosoferna.

Thales lär ha varit den som först delade in året i 365 dagar.

Filosofi började kopplas till naturvetenskaperna.

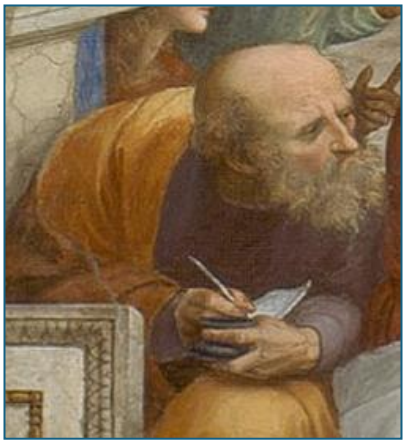

Anaximander (610-546 f.Kr)

Anaximander försökte ställa upp naturlagar. Han menade också att allt härstammade från ett naturämne som kallades ”apeiron”.

Anaximander var en av de första att använda begreppet ”abstraktioner”.

Att fatta med förståndet ansåg Anaximander vara viktigt.

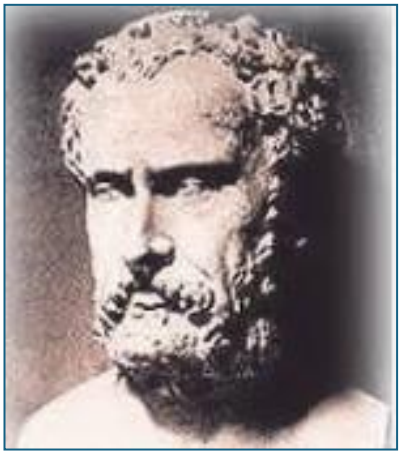

Xenofanes (570-480 f.Kr ca)

Xenofanes menade att det aldrig funnits en tid då inget existerade för då skulle inget senare kunna existera.

Han trodde ej heller på fullständig kunskap.

Dåtidens skildring av gudar i mänsklig form avvisade Xenofanes.

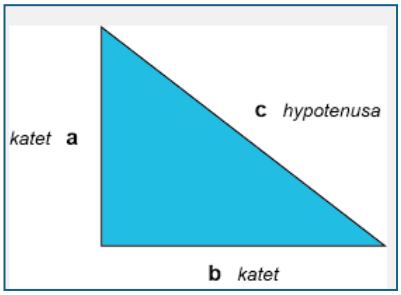

Pythagoras (570-479 f.Kr. ca)

Pythagoras är mest känd för sin matematiska sats att kvadraten på hypotenusan = summan av kvadraterna på kateterna i en rätvinklig triangel .

Enligt pythagoréerna ligger alltings ursprung i talen. Talen i sin tur var förknippade med musik som fanns i kosmos där den odödliga själen fanns.

Konfucius (551-479 f.Kr)

Kinas store filosof är Konfucius. Han betonade plikten mot överhögheten, härskaren och även familjen. Han ansåg att man skulle följa gamla värderingar och därigenom skapa harmoni i tillvaron. Konfucius idéer anses ibland ha påverkat världens tänkare mer är någon annan.

Ordning och reda med lydnad var hedersord. Men medmänsklighet, godhet och rättrådighet skulle genomsyra människans tänkande. ”Vad du vill att andra skall göra mot dig skall du göra mot andra”, den så kallade ”Gyllene regeln” kommer från Konfucius.

Informationen om Konfucius betraktas som mycket osäker.

Tankar år 1000 f.Kr – år 0. Sida 3(5)

Herakleitos (535-475 f.Kr ca)

Herakletos visade förakt för den stora massan. Han blev en ensam vandrare men har betytt mycket för många tänkare.

En föränderlig värld som ständigt befinner sig i rörelse var en av hans tankegångar. Därmed ansåg han att kunskapen hela tiden är relativ. ”Panta rei” som betyder ”Allting flyter” var en utsaga av Herakleitos.

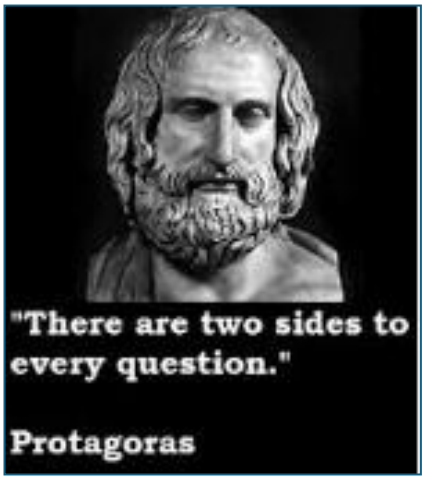

Protagoras (481-420 f.Kr ca)

Protagoras betraktas ofta som den förste humanisten. Han hade mottot ”Människan är alltings mått”. Skepticism och relativism präglade hans tänkande. Den absoluta sanningen går ej att finna.

Sanningen är inte objektiv utan subjektiv och skiljer sig mellan människor. Kunskap är berikat av många transcendentala tankar enligt Protagoras.

Sokrates (470-399 f.Kr ca)

Sokrates utgör sinnebilden av en filosof trots att han inte efterlämnade stora skriftliga dokument. Det var i stället inflytandet i Aten som skapade hans eftermäle. Filosofer som kom efter Sokrates är de som förmedlat bilden av honom. Särskilt brukar Platon nämnas i dessa sammanhang.

Sokrates skapade insikter hos dem han mötte genom att alltid konfrontera med motsatser. Enkelt uttryckt ledde konfrontationen till att man var tvungen att tänka över sin argumentation och vara tydlig.

Bilden: Sokrates oskyldigt dömd tvingas tömma giftbägaren.

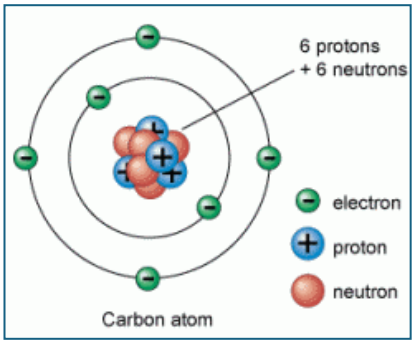

Demokritos (460-370 f.Kr ca)

Det var Demokritos som hävdade att världen är uppbyggd av de minsta beståndsdelarna som han kallade atomer. Det skulle vara den minsta delbara enheten. Idag vet vi att det finns flera mindre enheter än atomer.

Tankesättet kan betraktas vara början på en naturvetenskap.

Diogenes (404-327 f.Kr ca)

Diogenes hade en asketisk livsföring men ansågs vara mycket klok. Han levde som en trashank eftersom han var en kyniker vilket betyder att man levde som en hund.

Diogenes ansåg konventioner vara värdelösa och rättade sig ej efter de som fanns.

Platon (428-348 f.Kr)

Idéläran hos Platon brukar alltid nämnas i filosofiska sammanhang. Enkelt beskrivet ansåg Platon att ”begreppen” fanns före tingen kom till. Begreppet ”träd” innebär att vi tänker på ett träd som en bild i vår hjärna. Vi behöver inte se ett träd utan bara genom begreppet vet vi innebörden av ”träd”.

Alla sådana begrepp skulle enligt Platon utgöra stommen för världen.

Bilden: Platons akademi i Aten

Platon hävdade att människan har en själ. Detta kom att åberopas hos många kristna filosofer i en anda av ”nyplatonism”.

Citat av Platon: ”Den som vill försöka bli lycklig skall inte lägga an på att öka sina tillgångar utan på att begränsa sina krav”.

Aristoteles (384-322 f.Kr)

Aristoteles ansågs vara ovanligt vis. Han kom att påverka kristendomen mycket under århundraden. Detta trots att han inte hade kännedom om kristendomen som uppstod hundratals år efter hans död.

Aristoteles tankar och skrifter kom att åberopas av teologer och vetenskapsmän som gällande sanningar.

Aristoteles ansåg att viljan styr alla människors handlingar.

Aristoteles indelade släkt och arter likt Linné. Sådana klassificeringar är typiskt för västerländskt tänkande.

Citat av Aristoteles: ”Den kloka människan eftersträvar inte njutning utan frihet från smärta”.

Epikuros (341-270 f.Kr)

Njutningsfilosofi, epikurism. kallas läran härledd av Epikuros.

I arsenalen av njutningar avsåg Epikuros ingalunda bara fysiska njutningar utan betonade mycket de andliga njutningarna.

Livets ideal bestod i att leva tillbakadraget i en lugn tillvaro enligt Epikuros.

Tankar år 1000 f.Kr – år 0. Sida 5(5)

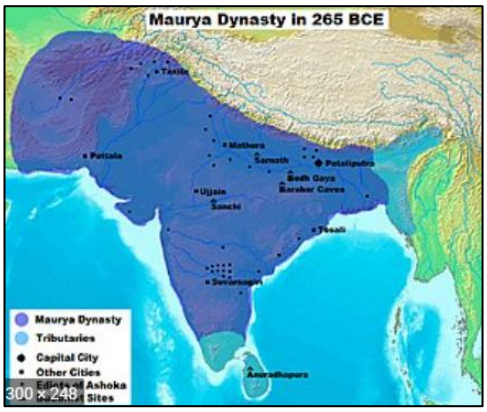

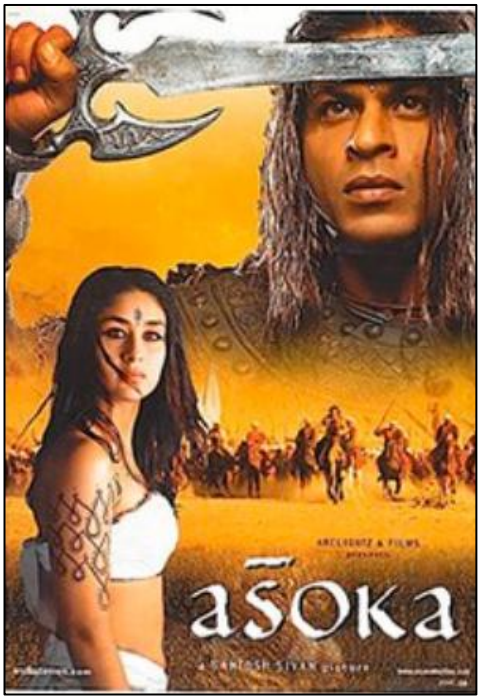

Kung Ashoka (304-232 f.Kr)

I Indien dominerade dynastin Magadha under tredje och andra I århundradet f.Kr.

Kung Ashoka expanderade riket med grymma våldsamma krig. Magadhadynastins geografiska omfattning var enorm och framgår av bredvidstående karta.

Ashoka beordrade sina arméer att slå ned ett uppror i provinsen Kamala. Det resulterade i att över 100 tusen personer dödades och minst lika många dog efteråt. Dessutom togs runt 150 tusen fångar som fördes bort. Förstörelsen var total.

Efter slaget vid Kamala fick Ashoka en omvändelse och övergick till ett ovanligt humant regentskap präglat av buddhismen.

När kung Ashoka såg förödelsen berördes han av inre upplevelser om det fruktansvärda. Han ångrade sig djupt och blev en fredsfurste som ville gottgöra sina onda handlingar.

Han kom att kallas ”Ashoka den store”.

Flera filmer har skapats om Ashoka och i böcker skildras den indiske folkhjälten.

Ashoka ville gottgöra sina försyndelser med ledning av buddhas tankeverk.

”Alla människor är mina barn. Precis som jag strävar efter välfärd och lycka för mina egna i denna värld och nästa, strävar jag efter samma saker för alla människor” uttalade Ashoka.

Bruket av icke-våld var en av Ashokas utsagor avseende relationer mellan människor och grannfolk.

Storsinthet mot vänner och bekanta samt omtanke om föräldrar var andra viktiga levnadsregler.

Ashoka var förmodligen en av de första härskarna i världen som införde religionsfrihet. Själv var han buddhist medan majoriteten av folket var hinduer.

Att vara varsam mot naturen och att inte döda djur innefattades i Ashokas budskap. En inställning som också åberopas idag.

Tankar år 0-500. Sida 1(5)

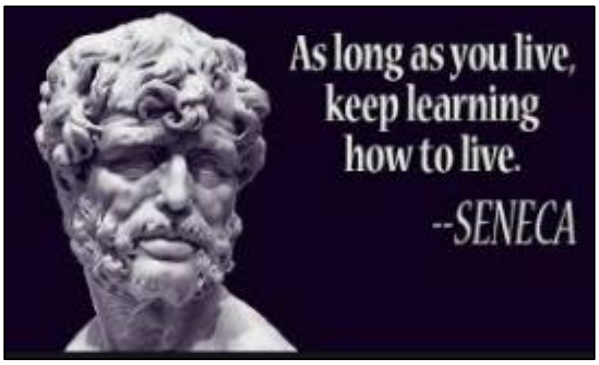

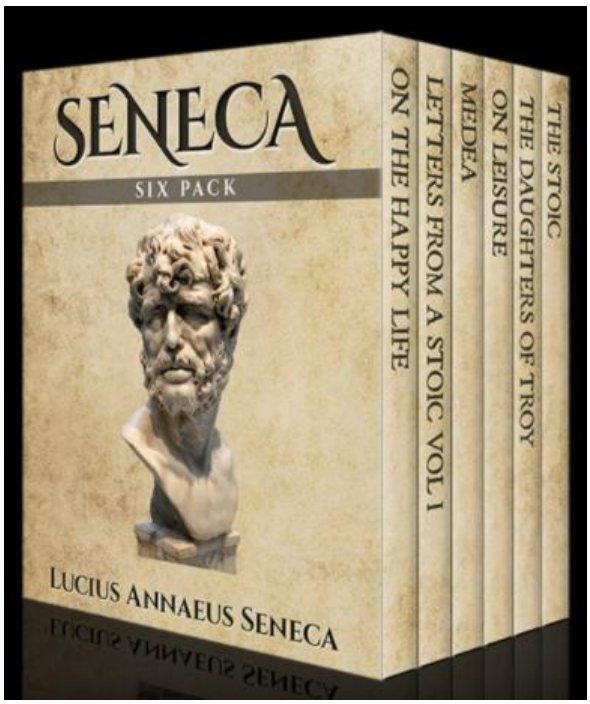

Seneca (4 f.Kr-65 e.Kr)

Kejsare Augustus i Rom avled år 14. Han hyllades av folket för att de tidigare inbördeskrigen slutat. Samhällsutvecklingen hade under Augustus varit fredlig och den administrativa styrningen effektiv. Augustus hyllades av senaten som vördnadsvärd. Efter Augustus kom flera kejsare som blev fruktade i sin brutalitet och avskydda.

Kejsare Nero hade haft Seneca som informator under sin ungdom. Det var farligt att verka nära makten. Under de första fem åren härskade Nero utan uppenbara missbruk. Snart kom vansinnesdåd och sjukliga övergrepp.

Den kristna rörelsen växte fram under grymma förföljelser och illdåd.

Seneca föddes i Cordoba. Han kom tidigt till Rom och blev känd för sin vältalighet som jurist.

Under kejsare Clauduis, Neros far, blev Seneca förvisad till Korsika. Han var anklagad för att ha förfört kejsarens syster. Genom sin briljanta formulerings- och argumentations-förmåga togs Seneca till nåd. Han återvände till Rom och blev Neros informator.

Bilden till vänster: Seneca tvingas begå självmord.

Seneca författade en mängd skrifter. Med moraliska angrepp i välformulerade spetsiga och psykologiska uttryck skaffade sig Seneca mäktiga fiender.

Kejsare Nero anklagade Seneca för delaktighet i en sammansvärjning. Seneca dömdes till döden. Han fick välja sättet att dödas efter tillåtelse av kejsaren. Seneca valde att ta gift efter att ha nedstigit i ett badkar.

Seneca var mycket mångsidig som filosof, författare och samhällstänkare. Han är mycket omskriven och beundrad.

Filosofiskt brukar man benämna Seneca som stoiker. Med lugn och förvissning framhöll Seneca oberoendet av världsliga ting och behöll sitt inre under full kontroll.

Seneca angrep de rikas lyx och överflöd medan han själv prisade det enkla livet. Han hyllade lyckan via visdom.

Seneca uppmanade till självkännedom och självuppfostran.

I skriften ”Om mildhet” uttrycker Seneca en människovänlig och mild syn på behandling av alla människor. Ett synsätt som låg nära kristendomen.

Seneca framhöll att slavar skulle behandlas milt. Slaveriet var utbrett i Romarriket. Seneca skrev att den dåraktige skräms av det korta livet medan den vise låter sig läras av alla tiders visa genom studier.

Tankar år 0-500. Sida 2(5)

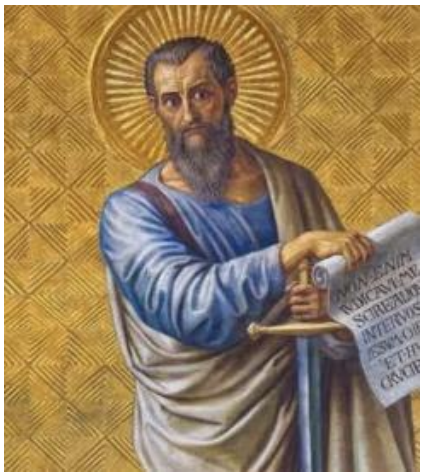

Paulus (4-65 ca)

Som romersk ämbetsman hade Paulus ansvarat för många förföljelser av de kristna. Han lystrade då till namnet Saul.

Sauls omvändelse på väg till Damaskus år 32 är berömd. Via en helig uppenbarelse antog Saul kristendomen och bytte då namn till Paulus. Paulus anses av många vara en av de största tänkarna genom tiderna. Hans tankesätt är ingalunda endast kristet utan djupt filosofiskt.

Syndatänkandet och samvetets betydelse är några av Paulus viktigaste bidrag till filosofin.

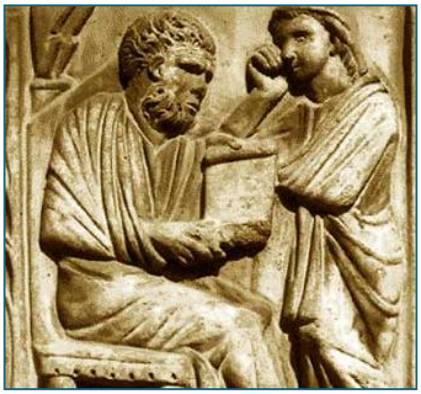

Origenes (185-254)

En av de mest betydelsefulla kyrkofäderna var Origenes. Han verkade tidigt i den kristna rörelsens tillkomst och anses vara en av de största andliga tänkarna.

I skrifterna framhäver Origenes att man inte skall frestas att förklara det oförklarliga och att Bibeln skall tolkas allegoriskt.

Livet ansåg Origenes vara Guds uppfostran till insikter.

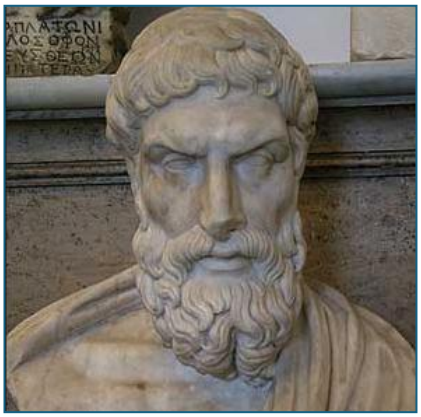

Plotinos (204-270)

Plotinos anses ofta vara den störste mystikern och menade att människan bör ställa sig över den materiella världen. Med detta tankesätt kom han att inspirera tänkare inom judendom, kristendom och islam.

Plotinos fokusering på det immateriella har inspirerat och inspirerar fortfarande författare och kulturarbetare inom alla kategorier.

Augustinus (354-430)

Augustinus gjorde i sitt verk ”Bekännelser” en psykologisk analys som var revolutionerande och som även i modern tid få har överträffat.

Enligt Augustinus är människan syndfull och svag. Människan kan inte av egen fri vilja göra det goda. Guds nåd är det enda som kan rädda henne. Guds kärlek är det enda som kan göra oss lyckliga och ge oss sinnesfrid.

Självkännedom och ett djupt inre liv är en förutsättning för att nå Gud. Människans själ kan utvecklas på detta sätt.

Augustinus var en kunskapsteoretisk skeptiker.

Tankar år 0-500. Sida 3(5)

Gregorius av Nazianzos (329-389)

En djupt troende människa med preferenser för ensamliv, utan värdsliga ambitioner, leddes av omständigheterna till biskopsämbetet i det kejserliga Konstantinopel.

Gregorius tillhör ”de stora kappadokierna” som under 300-hundratalet lade grunden till mycket av den ortodoxa kyrkans inriktning.

Genom att Konstantinopel också var den värdsliga centrat under samma tid gav tänkarna i Kappadokien influenser som påverkade den västliga världen i århundraden.

Gregorius var oskiljaktig vän med Basileios ”den store” under studierna på den berömda akademin i Aten. De båda studentkamraterna blev snart kända för sin djupa och seriösa diskussionsförmåga.

På akademin hämtades kunskaper inom flera olika vetenskaper. Akademin var främst känd för sina filosofiska utbildningar, men för de båda studentkamraterna försköts intresset snart mot teologi.

Basileios var utåtriktad och hade ledarambitioner medan Gregorius var den djupsinte utan världsliga ambitioner. Vännerna gick åt skilda vägar men kom att umgås vid flera tillfällen.

Gregorius drog sig ut i öknen och ibland till klosterliv. Trots ett leverne i ensamhet ägnade han mycket tänkande åt hur ett kristet liv kan involveras i det världsliga samhället.

Frågan var hur kan man leva ett etiskt korrekt liv i den vardag där konflikter och maktbegär söndrar umgänget mellan människor.

Gregorius far var församslingsledare i Nazianzos. När fadern kallade på Gregorius att efterträda honom sa hans först nej. Efter en kuppartad prästvigning av Gregorius kunde han dock inte längre stå emot ledarskapet. Resan mot ett oönskat ännu större ledarskap hade påbörjats! I Nazianzos blev Gregorius omtalad för sin visdom och förmåga att förmedla ett kristet budskap.

När fadern dog år 374 drog sig Gregorius tillbaka till ett klosterliv i staden Seleukia. Församlingen var förtvivlad men Gregorius var trött på det politiska spelet inom kyrkan. Han stannade i klostret i fyra år.

Kyrkostrider hade ägt rum om tolkningen av treenigheten inom kristendomen. En mindre församling i kejsarstaden var trängd då man ville leva efter regler från kyrkomötet i Nicea. Gregorius antog utmaningen och kom till en tumultartad omgivning.

Gregorius kom att väljas till det kanske högsta ämbetet i den dåvarande kyrkliga världen år 381. Installationen skulle ske vid kyrkomötet i Konstantinopel. Under mötet dog emellertid ordförande och en avundsjuk deltagarskara ifrågasatte Gregorius utnämning till patriark. Gregorius tröttnade och avsade sig allt inom kejsarstadens kyrkoliv. Han drog sig tillbaka till Nazianzos.

Gregorius avsade sig alla värdsliga befattningar och valde det anspråkslösa och andliga liv han hyllat under hela sin levnad.

Tankar år 0-500. Sida 4(5)

Ambrosius av Milano (340-397)

Den kraftfulle biskopen i Milano stod emot nedbrytande omgivande krafter och världslig makt från självaste kejsaren. En systematisk tänkare, stödd av filosofin, gjorde Ambrosius känd för sin moralsyn.

Med Ambrosius som läromästare erhöll kyrkovärlden den historiske Augustinus.

Genom att kejsare Konstantin år 312 gjorde kristendomen till en tolerabel religion kom många efterföljande kejsare att också antaga kristendomen.

Kyrkan" började organiseras med ansvarsområden, beslutsvägar, kommunikationsvägar, förvarare av kunskap både muntligt och skriftligt osv. Kyrkan blev en institution och en förvaltare av kulturarv. Utbildning och bildning kom allt mera att ingå kyrkans roll i samhället.

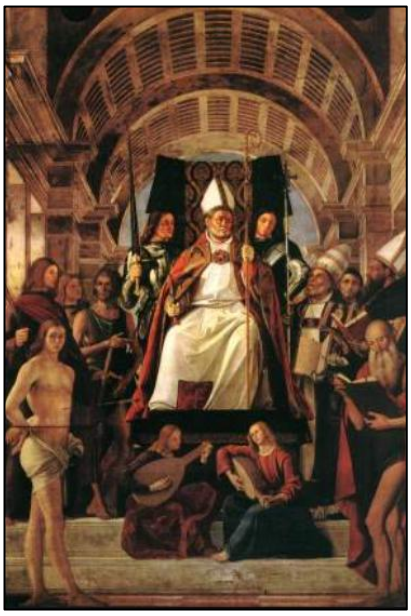

Under kristendomens första århundraden kom mängder av Bibelns tolkningsfrågor att splittra den kristna rörelsen. Även moraliska levnadsfrågor bidrog till splittring.

Lärda kristna sökte sig tillbaka till de stora filosoferna för att få stöd i sina existentiella ställningstaganden. Från Alexandria kom arianismen att störa kyrkan under lån tid. Kyrkans roll i samhället och dess världsliga makt blev en stötesten under århundraden.

Kejsare Theodosios deklarerade år 380 kristendomen som den officiella religionen i romarriket. Det utmynnade i en massrörelse som i sin tur gjorde att kyrkan tvingades till politiska avvägningar ställda mot de teologiska målen. Kyrkans fruktade en utspädning av innehållet i dess budskap. Biskop Ambrosius i Milano vägrade gå den värdsliga världens ärenden.

Ambrosius kom från Trier i Tyskland. Staden var en viktig utpost för romarriket. Båda Ambrosius föräldrar var kristna. Fadern var ansvarig för förvaltningen av Gallien. En mycket hög befattning inom Rom. När fadern avled flyttade familjen till Rom där Ambrosius fick en gedigen utbildning. Han blev snart ståthållare för det stora distriktet Milano.

År 374 delades Rom under tre regenter. Constans fick makten i väst och kom att stödja arianismen inom kyrkan. Beslutet kom att leda till uppror i Italien, i norra Spanien och i delar av Gallien.

Ambrosius tvingades ingripa. Folk ropade på honom. Ambrosius blev vald till biskop trots att han inte hade den ambitionen.

Ambrosius uppfattade kyrkan som ett slags samvete för staten. Genom djupa studier av de gamla grekernas filosofi inspirerades Ambrosius att utveckla ett oerhört logiskt och strukturerat tankesätt i med tonvikt på moraliska frågor.

I teologiska frågor var Ambrosius inte särskilt bokstavsbunden till Bibelns texter. Han hävdade att det finns tolkningsutrymme och att berättelserna i Bibeln kan vara symboliska

Under kejsare Theodosios (347-395) regenttid verkade Ambrosius som kejsarens själasörjare. Det är känt från denna tid att Ambrosius behöll självständighet och integritet mot den världsliga makten.

Tankar år 0-500. Sida 5(5)

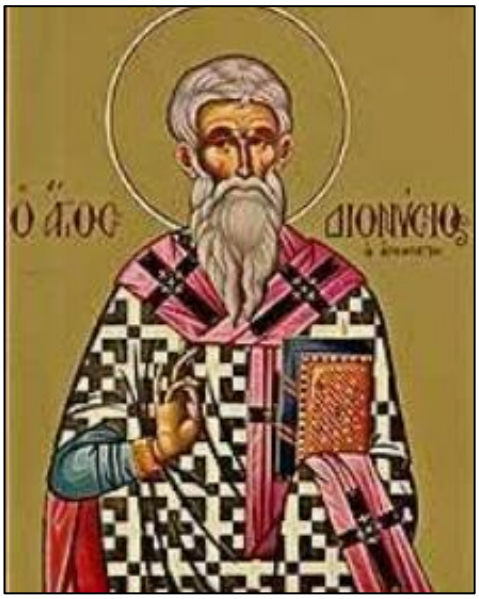

Dionysios Areopagita (4xx-5xx)

Areopagita är namnet på en okänd person som var en ovanlig tänkare under slutet av 400-talet och en bit in på 500-talet. Han var en stor författare vars tankar påverkade kulturvärlden under många århundraden.

Under 200-talet återupptogs Platons idévärld till stora delar. Det var den store Plotinos som var huvudmannen bakom återuppväckandet. Ur Platons skrifter härledde man liknelser som påminde om kristendomen. Bland liknelserna betonades bön och andlighet. Inslag av mystik var en annan likhet. Det var mycket märkligt att så betydande likheter kunde härledas till 400-talet f.Kr. Kristendomen uppstod ju först strax efter år noll.

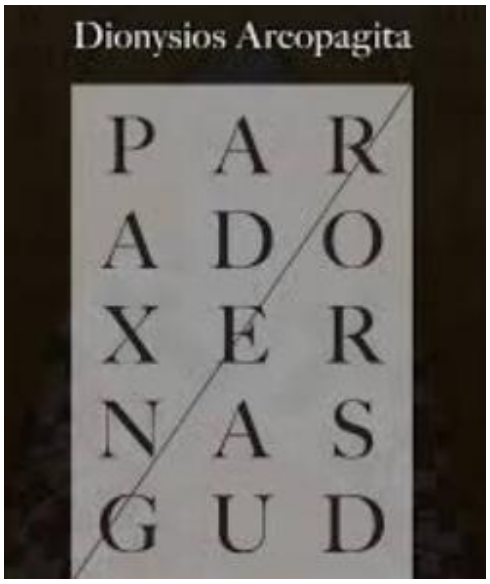

Utmärkande för nyplatonismen var skiljandet mellan idévärlden och fenomenvärlden dvs den fysiska världen. Detta var ju slående likt Platons tankesätt. Enligt Platon krävs en omvändelse för att upptäcka och se den abstrakta idévärlden. Denna syn överensstämmer ganska mycket i det kristna tänkandet.

Runt 500-talet dök det plötsligt upp två särskilt viktiga skrifter undertecknade Dionysios Areopagiten. Böckerna var ”Om den mystiska teologin” och ”Om de gudomliga namnen”. Det finns ytterligare skrifter med Areopagita som författare.

Man vet inte vilken person som stod för pseudonymen. Troligen levde personen i Syrien. Möjligen kan Areopagita ha varit en munk.

Areopagita anses vara den kanske mest betydande författaren om nyplatonismen.

Areopagita var mystiker. Filosofer var oftast också vetenskapsmän och teologer. Mycket tankeverksamhet ägnades åt Gudsbegreppet och åt andliga frågor.

Areopagita ansåg att man kan närma sig Gud på två olika sätt.

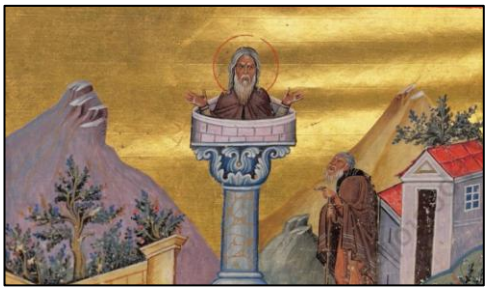

Ett sätt var att ge Gud mänskliga egenskaper såsom mäktig, god, vis, osv. Men Areopagita menade att de mänskliga begreppen är otillräckliga och begränsas av människans sätt att tänka.

Ett mera meningsfullt sätt att närma sig Gud menade Areopagita är att säga vad Gud inte är. Det kallas negativ teologi.

Det gäller inte att förstå Gud utan att förenas med honom.

Utgångspunkten är att det inte går att säga vad Gud är med de mänskliga begrepp som står till förfogande. Här finns en stark koppling till Platons begreppsvärld.

Tankar år 500-1000. Sida 1(4)

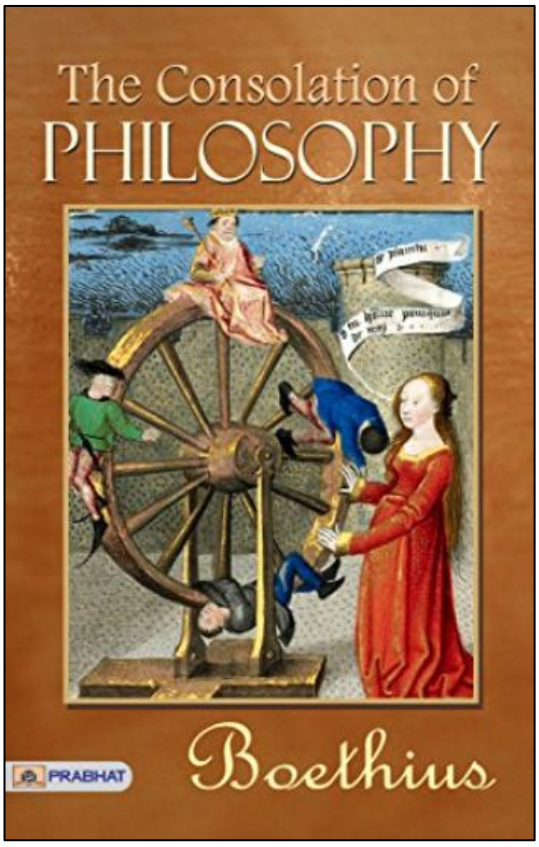

Boethius (480-524)

Boethius var en filosof som föraktade ära och rikedom i en omvälvande tid efter Roms fall. I många skrifter blev han en stor förmedlare av antik visdom.

Romarriket slutliga fall brukar hänföras till år 476 då germanen Odovakar gjorde en statskupp och avsatte kejsaren. Odovakar fråntogs i sin tur makten över Rom år 493 av Theodorik den store.

I själva verket var det Västrom som föll. Den formella makten tillhörde fortfarande Östrom med huvudstaden Konstantinopel.

Theodorik härskade som en vicekonung gentemot Konstantinopel från staden Ravenna. Boethius var ämbetsman hos Theodorik.

Rom var födelsestaden för Boethius. Han kom från en kristen patricierfamilj som gav honom en gedigen utbildning.

Boethius lärde sig bland annat grekiska. Kanske hade han till och med studerat i Aten.

Boethius översatte flera grekiska filosofers verk och blev på så sätt en brygga mellan antiken och medeltiden.

Det fantastiska med dåtidens bildning var att det omfattade så många ämnen. Utöver filosofi behärskade Boethius astronomi, matematik och musik. Boethius översättningar och tolkningar av nämnda ämnen kom att utgöra läroböcker i flera århundraden i klosterskolorna.

Tyvärr anklagades Boethius för högförräderi och sattes i fängelse. Något år därefter avrättades han.

Boethius lär ha uttalat sig att ett liv i filosofins tjänst var den högsta formen av mänsklig tillvaro. Detta förhållningssätt tillämpade Boethius under vistelsen i fängelset.

Han valde att skriva boken ”Om filosofins tröst” som gav honom stöd i fängelsetillvaron.

Boethius var djupt kristen men ansåg att filosofin gav andra existentiellt belysande insikter och förståelse.

Materiell rikedom och ära ansåg Boethius inte vara värda det minsta. Det var helt förgängliga värden.

Det utrymme vi uppfattar av hela universum är så oändligt liten att få slutsatser kan dras och förståelsen är mycket begränsad ansåg Boethius.

Tankar år 500-1000. Sida 2(4)

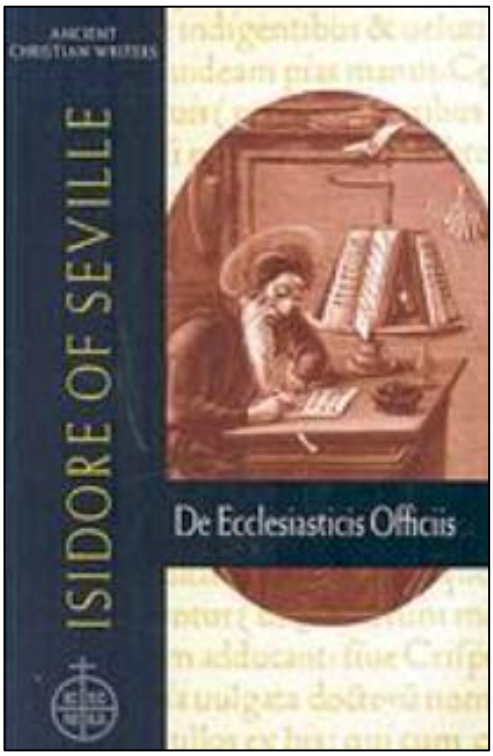

Isidorus av Sevilla (560-633)

Isidorus av Sevilla räddade och förmedlade ett ovärderligt kunskapsarv från antiken vid övergången till medeltid. Han enade ett splittrat rike på Iberiska halvön efter Roms fall och reformerade skolsystemet.

Större delen av Iberiska halvön tillhörde Rom under namnet Hispania. Under 400-talet drog germanska folk genom Hispania och Rom förlorade landsdelen. Bland de germanska folken återfanns vandaler. De drog vidare till norra Afrika för att så småningom plundra (vandalisera) Rom. Visigoterna stannade på Iberiska halvön och etablerade ett löst sammansatt rike under åren 475-711.

Isidorus betraktas vara den siste kristne filosofen från antiken. Omkring år 500 börjar ju medeltiden. Isidorus blev en förmedlare av en stor del av kunskapsarvet från antiken.

I Isidorus skrift ”Etymologier” nedtecknade han lärdomar inom jordbruk, medicin, geografi, arkitektur, skeppsfart, krigskonst, religionskunskap, helgon och martyrer, historia och mycket annat.

Det var en orolig tid i regionen. Främmande folk drog genom landet, plundrade och våldförde sig.

Isidorus lade mycket energi på att sprida en enhetlig kristendom och jämka folket till en samsyn. Nya skolor inrättades och flera koncilier hölls för att nå samstämmighet.

Isidorus skrifter om goterna utgör en av de viktigaste källorna om dessa folks historia med betoning på tiden på Iberiska halvön.

Isidorus nedtecknande i skrifter räddade mängder av kunskap ur det antika arvet. Hans skrifter spreds över en stor del av världen.

Skrifterna var bland de mest lästa under hela medeltiden.

Isidorus framförde att alla ord har ett ursprung som förmedlar kunskap om den tid då ordet formulerades. Via ordens historia kan man utläsa mycket av de tankar som rådde. En ovanligt förutseende om kommande språkvetenskap.

Genom att integrera flera intellektuella ämnesområden såg Isidorus helt nya tankemönster som bibringats till eftervärlden

Tankar år 500-1000. Sida 3(4)

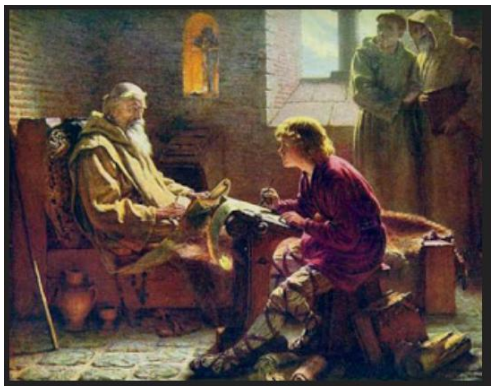

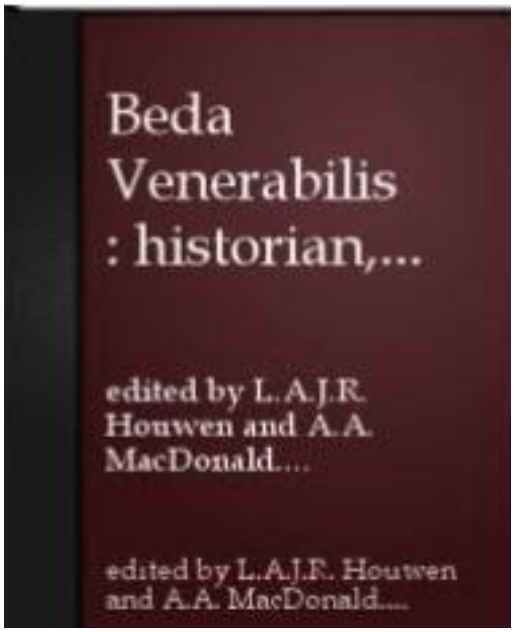

Beda Venerabilis (672-735)

Beda Venerabilis är en gigant bland berättarna om historian i Britannien. Hans analyser och kommentarer av andra samtid verk har också räddat ett stort kulturarv.

Beda levde när Britannien var splittrat i små riken som konkurrerade om makten. Det blev Wessex som kom att växa fram som enade det vi idag benämner England.

Kristendomen hade i norr spridits från Irland medan de södra delarna influerades från fastlandet. Från Irland och Britannien spreds kristendomen till de norra delarna av Europa. Även till Skandinavien där det särskilt i Västergötland finns många lämnade minnen.

De många klostren i Britannien blev lärdomscentra.

Venerabilis betyder ”den vördnadsvärde”. Beda har fått detta tilläggsnamn av eftervärlden för sin djupa visdom.

I klostret i Jarrow skrev Beda Venerabilis ned Britanniens historia och en mängd andra viktiga fakta. Beda skrev själv också hymner och dikter. En omfattande litteratur är lämnad efter Beda.

Jarrow ligger på ostkusten ungefär där kartans ”Northumbria” är beläget.

Beda var den förste store filosofen och tänkaren i Britannien. Han var också den store historieskrivaren om Britannien.

Beda var oerhört produktiv och dessutom mycket språkkunnig. Han översatte och kommenterade flera litterära verk.

Bedas mest kända egna verk är ”Den engelska kyrkans och det engelska folkets historia”. Ett ovärderligt historiskt verk med årsdatering relaterat till vår tideräkning.

Beda var intresserad av årsdateringar och skrev verket ”Om tideräkning”. Han var mycket medveten om dåtidens astronomi.

Beda uttalade att det inte är solen och månen som bestämmer tiden utan tiden skapades av Gud samtidigt som världen skapades.

Tankar år 500-1000. Sida 4(4)

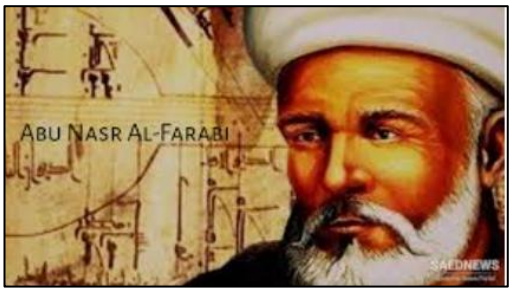

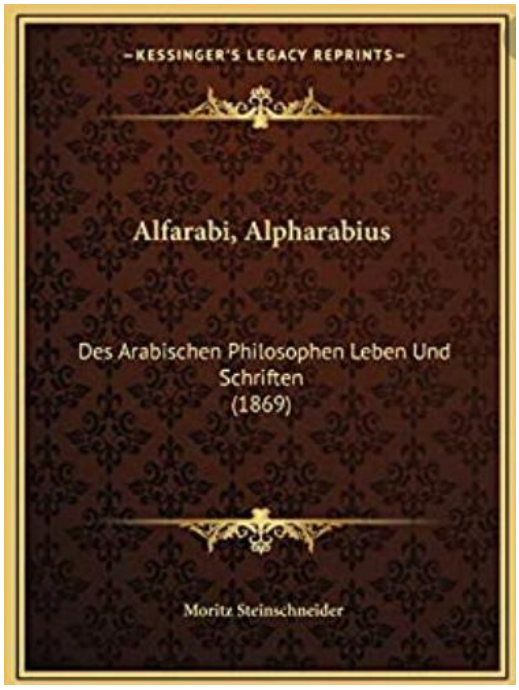

Al-Farabi (870-950)

Al-Farabi är i västerlandet förmodligen mest känd under namnet Alpharabius.

Bagdad, Damaskus och Aleppo var under lång tid spännande metropoler för filosofer och kulturpersoner. Bland annat fanns ett av världens mest omfattande bibliotek i Bagdad. Det var i dessa miljöer Al-Farabi verkade.

I mellanöstern möts Asien, Afrika och Europa med ett tillflöde av människor och idéer i en ständig ström. I det intensiva kulturutbytet har trakten skapat många tänkvärda och visa personligheter.

Araberna spred sig med islam som ledfyr till hela mellanöstern under perioden 632-750. Bagdad och Damaskus kom att växla som huvudorter.

I många provinser blev befolkningen tvåspråkig med arabiska och sitt lokala språk. Arabiska kom att bli kanslispråk vilket medförde att kommunikationsutbyte underlättades på samma sätt som latinet gjorde i väst.

Al-Farabi var filosof, vetenskapsman, matematiker och även musikvetare m,m.

Filosoferna i regionen hade förnuftet som ledstjärna. Tänkarna var mycket pålästa om de tidiga grekiska filosoferna och tog många intryck från särskilt Platon och Aristoteles.

Filosoferna förnekade inte religionens betydelse även om man emellanåt kom i konflikt med skriftlärda. Många gånger fick filosoferna stöd av intresserade härskare.

Al-Farbi föddes nära Samarkand i Uzbekistan men växte upp i Syrien. Al-Farabi hade ett distanserat förhållande till Koranen men han var troende.

Skapelsen såg han som en oavslutad process styrd av Gud. Regenten var nödvändig för samhället eftersom individen inte kan förstå hela sammanhangen.

Universum är en harmonisk helhet där allt är sammanvävt ansåg Al-Farabi.

Genom Al-Faradi räddades mycket av de stora grekernas tankevärld. Han nedtecknade fakta och gav djupsinniga kommentarer till bland annat Platon och Aristoteles.

Egenhändiga skrifter om metafysik, fysik och samhälle ingick också i författarskapet.

Al-Farabi är vida känd i mellanöstern genom att han bland annat är avbildad på sedlar och frimärken.

Tankar år 1000-1500. Sida 1(9)

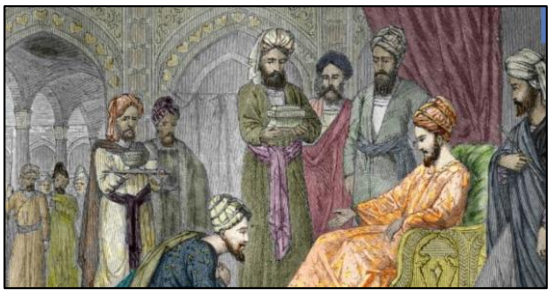

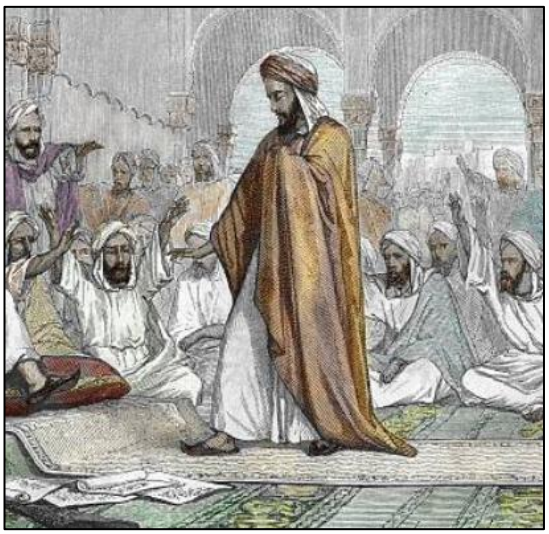

Ibn Sina/Avicenna (980-1037)

Ibn Sina kallas ofta också för Avicenna. Kanske är han mest känd under det senare namnet.

Ibn Sina är mest känd för sina medicinska skrifter som kom att spridas över hela världen under flera århundraden.

Läkare förväntades under perioden också vara kunniga i filosofi, vara visa och beakta själens påverkan på människan. Dessutom skulle läkarna uppvisa hög moral.

Från 900-talet och framåt var förmodligen de islamska läkarna de mest kunniga i världen.

Förutom att betjäna de islamska hoven kom också regenter och ledande personer i västerlandet att dra nytta av de framstående medicinarna.

De islamska läkarna tog tillvara kunskap från de gamla grekerna och alla andra som kunde bidra till den medicinska kunskapsmassan. Ibland ledde det till konflikter då viss lärdom stred mot de religiösa dogmerna.

Det sagoomspunna Buchara i Uzbekistan var Ibn Sinas födelse- och uppväxtstad. Där fick han lära sig medicin, naturkunskap och filosofi.

Ibn Sina kom så småningom till det persiska hovet i det fagra Isfahan som också är omtalat med mystik och sagor.

Ibn Sina nedtecknade och illustrerade dåtidens medicinska kunskap i flera handböcker.

Boken ”Canon Medicinae” kom att användas som kurslitteratur över bland annat hela västerlandet. Inte minst vid universitetet i Bologna som var ledande inom medicinsk utbildning i Europa från 1100-talet.

Ibn Sina insåg betydelsen av att samhället delade olika arbetsuppgifter på olika människor. Det är vad vi idag kallar att människor specialiserar sig olika yrken.

Ett gott samarbete krävs för få hela systemet att fungera. Därvid ställs stora krav på goda och skickliga ledare.

Ibn Sina ansåg att Gud är sin egen orsak men allt annat är Guds orsak. Det är Gud som sätter i gång allt. Världen är ett utflöde av Gud varur allt materiellt utgår. Detta utflöde är ständigt pågående.

Kroppen har en själ men den är icke materiell enligt Ibn Sina.

Ibn Sina är oerhört berömd inom den islamska världen. För att minnas honom har mängder av stora universitetet använt Ibn Sinas namn eller Avicennas.

Tankar år 1000-1500. Sida 2(9)

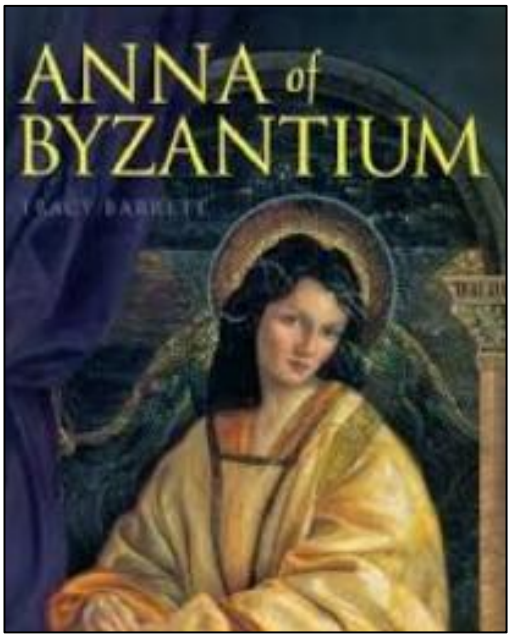

Anna Komnena (1083-1153)

Anna Komnena var så vitt vi vet den första kvinnliga historikern. Mitt i det mäktiga bysantinska hovets intriger hamnade hon i de inre stridernas centrum.

Anna är hågkommen som en beläst och mångkunnig historiker som nedtecknade händelser och fakta i sin ensamhet i ett kloster. Anna var också poet och krönikör.

Anna Komnina var prinsessa vid hovet i Konstantinopel. Hon var gift med Nikeforos. Annas far var kejsare Alexios Komnenos.

Under perioden led det Bysantinska riket av att turkiska folk trängde på i de östra delarna. Kejsaren lyckades hålla emot angreppen och fick emellanåt också hjälp av korsriddarna som sökte befria det heliga landet Palestina med Jerusalem som centrum.

Att leda det Bysantinska riket var en svår uppgift under denna oroliga tid. Ledarskapet var avgörande för landets framtid.

Anna var det äldsta barnet till kejsaren. Hon hade en yngre bror vid namn Johannes. Det var sedvänja i riket att äldste brodern fick efterträda som kejsare.

Kejsare Alexios avled år 1118 och Annas lillebror Johannes fick naturligt efterträda sin far som kejsare.

Anna och Annas mor intrigerade gentemot Johannes för att Annas make skulle utses till kejsare. Anna skulle i så fall bli kejsarinna. Kejsare Johannes lät då modern och Anna förvisas till ett kloster.

Anna var ovanligt bildad för sin samtid. Trots motstånd från omgivningen ägnade hon mycket tid att studera filosofi, medicin, vetenskapliga skrifter och litteratur.

Kvinnor fick verka i det fördolda enligt grekisk tradition. Anna lyckades dock framträda bland mindre grupper och spred sina åsikter.

Anna är kanske mest känd för sitt litterära verk ”Alexiaden”.

Verket är ett stort epos över samtiden i Bysantinska riket. Fadern Alexios hyllar hon varmt i eposet.

Förutom hyllningen av fadern beskrivs striderna mot normandiska riddare och omgivande krigiska stammar.

Annas skildring av korsriddarnas vulgära beteende under första korståget (1096-1104) ger en helt annan bild än den som skildrats i västerlandet.

Homeros skrifter har förmodligen varit förebild för Alexiaden. En skillnad är att Annas verk är skriven på prosa.

Tankar år 1000-1500. Sida 3(9)

Ibn Rushd /Averroës (1126-1198)

Averroës kom från Cordoba i södra Spanien som under hans levnad stod under islamskt välde. Averroës tillhör de stora arabiska tänkarna. Han hette Ibn Rushd och är i västerlandet mera känd under namnet Averroës.

Cordoba var huvudstad i ett eget fristående kalifat inom islam under perioden 929-1031. Staden hade under perioden en högkulturell utveckling som också avspeglade sig till tiden då Averroës levde. Först år 1236 återerövrade de kristna arméerna Cordoba.

Averroës var livläkare åt kalifen. Araberna var världsledande inom medicin och för det mesta mycket välutbildade inom filosofi, juridik och andra ämnen. Detta gällde i högsta grad den vise Averroës.

Averroës studerade noggrant de grekiska filosoferna. Särskilt analyserade han Aristoteles som var mycket aktuell under perioden trots att Aristoteles verkade cirka tretton hundra år tidigare.

Genom Averroës skrifter översattes till latin medverkade han, liksom flera andra arabiska kulturpersoner, till att rädda de gamla, ofta glömda, antika tänkarnas tankeverk.

Averroës var muslim. Han såg många likheter mellan judendom, kristendom och islam. Averroës menade att Gud tänker inte alls som vi människor utan följer sina egna lagar. Därför kan vi inte förstå hur Gud tänker.

Hur man än analyserar orsakskedjor slutar kedjorna alltid med en sista orsak som är Gud. Denna uppfattning hävdade Averroës i likhet med Aristoteles.

Skapelsen är inte stationär utan är i en ständig förändring styrd av skaparen. Averroës menade att Gud känner universums lagar inifrån medan människan får härleda kunskapen utifrån.

Averroës tankar påverkade makthavarna till religiös tolerans och human inställning vid maktutövning.

Även rättsförfarandet utvecklades i humanitär riktning.

Stor tolerans kom att råda mellan muslimer, kristna och judar som utgjorde en stor folkmängd i Andalusien.

Averroës hävdade att utan hög moral fungerade inte samhället.

Tankar år 1000-1500. Sida 4(9)

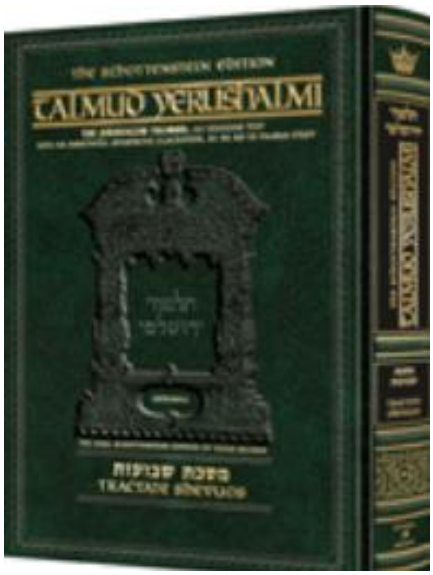

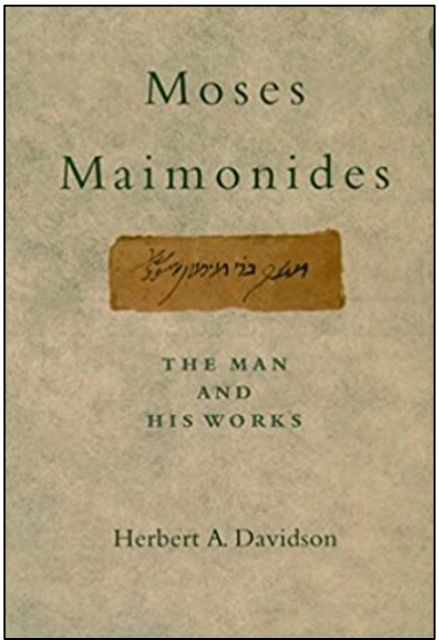

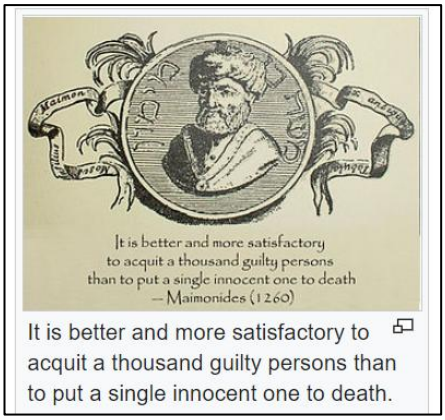

Moses Maimonides (1135-1204)

Maimonides räknas som en av de främsta judiska filosoferna inom det judiska kulturarvet.

Kristna, arabiska och judiska tänkare sökte alla finna en filosofisk acceptabel lösning på hur Aristoteles och Platons förhärskande sanningar kunde inlemmas i deras respektive religion.

Judarna har i huvudsak två heliga skrifter i Tora och Talmud.

Filon av Alexandria var samtida med Jesus. Filon hade redan under denna tidiga tid sökt kombinera grekisk och judisk filosofi.

Ett möjligt sätt att se en syntes av tankegodset var att läsa de heliga skrifterna allegoriskt dvs som berättelser i liknelser.

Maimoneds föddes i det islamiska Cordoba. Han var både läkare och filosof. Dessutom bevandrad inom många andra närliggande ämnen.

Hela familjen tvingades flytta till Nordafrika där Kairo kom att bli huvudorten.

Orsaken till flytten var att en ny arabisk ätt, almohaderna, tog över makten i Cordoba. Judarna hade tidigare behandlats väl av det arabiska styret. Nu hårdnade styret.

Maimonides besökte Palestina under den tid då korsfararna härjade där. Vid besöket insåg han sina starka kopplingar till det judiska kulturarvet. Han kom att fördjupa sig i de urgamla judiska skrifterna.

Maimonides var också läkare. Han kom att bli livläkare åt den stor Saladin. Saladin som besegrade korsfararna och kom att härska över Palestina med omnejd.

Maimonides studerade djupt de heliga judiska skrifterna. Han sammanställde innehållet så att det pedagogiskt passade en större mängd läsare.

Maimonides anslöt sig till de heliga skrifternas syn på skapelsen invävd i en icke bokstavstrogen tolkning. Tolkningen av innehållet i de heliga skrifterna ansåg Maimonides måste göras symboliskt.

Bland övriga av Maimonides ställningstaganden var att man endast kan säga vad Gud inte är istället för vad Gud är.

Maimonides hade en för tiden ovanlig begåvning att skriva vetenskap utan religiös inblandning. En förmåga som var ovanlig i samtiden. Särskilt är hans skrifter inom medicin kända.

Tankar år 1000-1500. Sida 5(9)

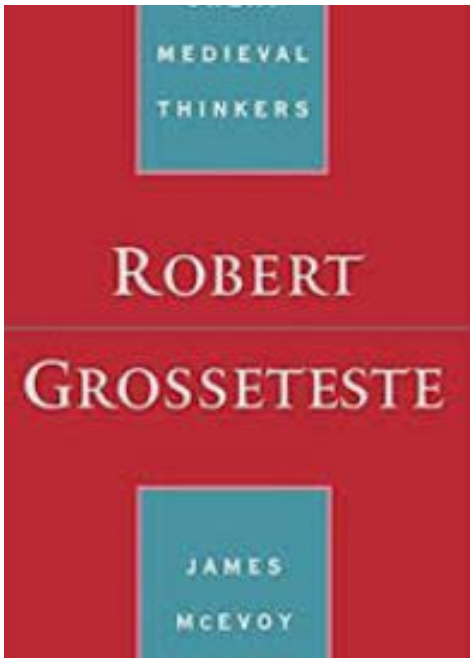

Robert Grosseteste (1168-1253)

Grosseteste var biskop i engelska Lincoln. Förutom teolog var han statsbyggare och framför allt naturfilosof. Som naturfilosof vurmade han för ljuset som han ansåg gjorde det möjligt att i en struktur uppfatta världen.

Under Grossetestes samtid rådde ett stort intresse för ljuset som fenomen. Bland annat studerade man ljusets flöde när man konstruerade katedralers fönsteröppningar och dess färd ljuset fortsatte i. Ljuset som fenomen ansågs vara det synliga intrycket av Gud.

Förutom ljuset som upplysare studerade man optik och lade grunden för ny kunskap.

Det är viktigt att komma ihåg att mycket av vetenskap härleddes via kyrkans folk under denna tidiga medeltid.

Grosseteste gav ljuset ny innebörd som kom att betyda mycket både inom teologi, filosofi och naturvetenskap.

Han var biskop och undervisade bland annat i Oxford.

Enligt Grosseteste var världen från början endast mörk materia. Gud skapade med ljuset alla geometriska former och gjorde allt synligt. Denna process har Grosseteste beskrivet i sitt verk ”Hexaemeron” som utgör en kommentar till Bibelns skapelseberättelse.

Regnbågens ljus och färgskalor intresserade sig också Grosseteste för. Iakttagelserna skrev Grosseteste ned i en skrift om regnbågen. Man ser genast att kunskapen om optik växte fram.

Grosseteste hade en idé om att all materia har ett skikt där ljus är inneslutet. Detta skulle i sin tur innebära att allt i hela världen hänger samman.

Intresset för Robert Grosseteste och hans idéer röner fortfarande stort intresse. Mycket är analyserat och nedskrivet i nutid.

Förutom att Grosseteste var naturfilosof var han teolog. Det medför att innebörden av många slutsatser tolkade Grosseteste i Bibelns anda.

När ljuset når våra sinnen tolkar intellektet, själen, dess innebörd enligt Grosseteste. Med själen förstår vi ljusets förmedlade innebörd. Själen kan dock vara påverkad av arvsynden.

Grossetest ansåg att det var endast med matematikens hjälp vi kan förstå världen. Det ger den sanna kunskapen, scientia.

Det är noterbart att man redan för cirka tusen år sedan sökte svar på frågor om ljusets fenomen. Tolkningen av iakttagelser gjordes självklart omgiven av den kunskapsmassa som då fanns tillgänglig.

Nyligen konstaterade forskare att ljuset kan avvika från den räta linjen.

Tankar år 1000-1500. Sida 6(9)

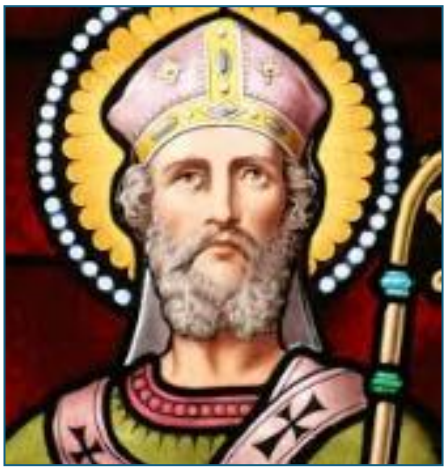

Anselm av Canterbury (1033-1109)

Anselm är mest känd för sitt Gudsbevis. Under medeltiden var relationen och synen på Gud en synnerligen betydelsefull fråga.

Alla filosofer, oberoende av trosföreställning, berörde frågorna om ett övergripande väsen.

Enligt Anselm ligger det i själva uppfattningen om Gud att denne existerar. Fanns inte Gud skulle vi inte kunna tänka oss ett mer fullkomligt väsen. Detta kallas det ontologiska Gudsbeviset.

Franciskus av Assisi (1181-1226)

Franciskanerorden instiftades 1223 i Assisi i Italien. Franciskus av Assisi är en av de stora tänkarna genom tiderna.

Egendomslöshet och enkelhet blev livsformerna för munkarna som kallas ”gråbröder”.

Franciskus inlemmande av naturen i sin teologi vidgade perspektivet att inte endast omfatta människors relationer till Gud.

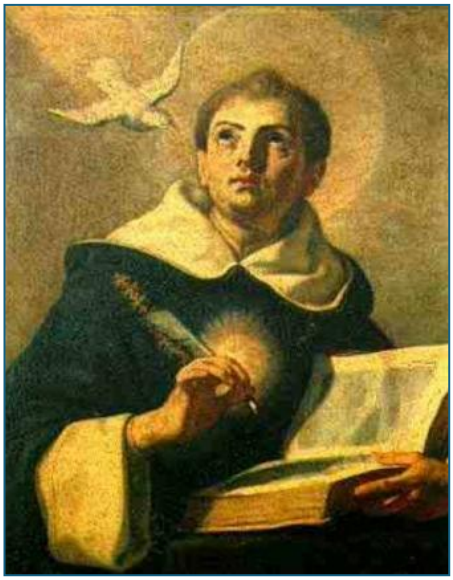

Thomas av Aquino (1225-1274)

Italienaren Thomas av Aquino är en av de största teologerna och filosoferna genom tiderna. Han vördas som helgon inom katolska kyrkan.

Thomas var en stor företrädare för skolastiken. Han anpassade Aristoteles vetenskapssyn till den teologiska. Synsättet var att universum är evigt likt Guds existens. Ett synsätt som stod i strid med skapelseberättelsen.

Thomas av Aquino hävdade att tron överstiger kunskapen.

William Ockham (1285-1350)

Ockham föddes i England. Han var franciskanmunk och filosof.

Ockham ansåg att alla begrepp bara är namn och endast har betydelse för människan i dess tolkning i hjärnan. Han skapade på detta sätt nominalismen.

Under Ockhams levnad trodde man på att det fanns en universell kunskap, ”universalia”, som också fanns tillgänglig utanför människan.

Ockham ansåg att alla förnimmelser bara är tecken om föremål.

Tankar år 1000-1500. Sida 7(9)

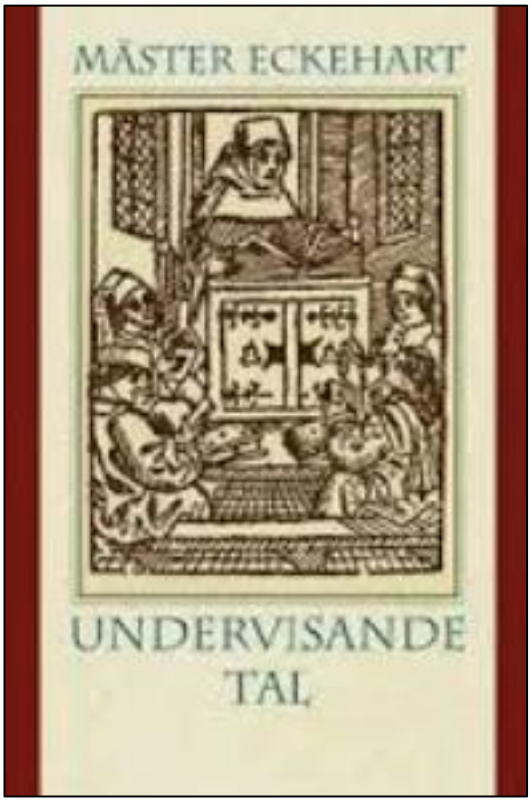

Mäster Eckehart (1260-1327)

Mäster Eckehart väckte nya tankar under sin livstid som fortfarande beundras och lever kvar i nutid. Som alltid vid nytänkande fick han fiender och trogna sympatisörer.

Under 1200-1300-talen var nästan samtliga filosofer också knutna till kyrkan och därmed teologins tankenötter.

Franciskus av Assisi vidgade den kristna synen på tillvaron till att också omfatta naturens inlemmande i det levande alltet.

En annan tendens under samma tid var att vända sig inåt mot själen i stället för de yttre procedurerna och den fysiska verkligheten.

Kroppen skulle vara ett redskap för själen i stället för tvärtom. Denna inställning kan också återfinnas i andra religioner än kristendomen.

Eckehart föddes i tyska Hocheim. Han trädde in i dominikan-rörelsen via klostret i Erfurt. Eckehart kom snart till Paris där han avlade magisterexamen och utnämndes till professor i teologi.

I Eckeharts undervisning, predikningar och skrifter framförde han nyplatonska tankar som den etablerade kyrkan vände sig mot.

År 1326 ställdes han inför inkvisitionens domstol anklagad för kätteri. Resultatet kom året efter som en bulla. Men då hade Eckehart redan lämnat jordelivet.

Eckeharts läror har till delar eller helt antagits av många i hans eftervärld.

Många texter av Eckehart är på latin. Men han skrev och predikade också på tyska. Eckehart lade därigenom grunden för ett reformerat tyskt språk!

Eckehart beundrade Platons tankar.

En av de viktiga frågorna som väcktes hos Eckehart var om det finns en form av universell vishet. Kan Platon för mer än tusen år sedan haft samma tankar som människor i nutid? Finns det ett gemensamt gudsmedvetande hos alla människor?

En tanke framträdde att kanske kunde den grekiska filosofin till delar komma ur samma källa som kristendomen?

År 2010 uppmärksammades Eckehart eftersom det var 750 år sedan hans föddes. Man kunde då läsa att många visa och välrenommerade personer ansåg att Eckehart var kanske den störste vishetsläraren någonsin.

Innerlig tro präglad av mysticism skulle man uppnå i avskildhet enligt Eckehart. För att förstå Gud måste man frigöra sig från för-mänskligande tankar.

Enligt Eckehart finns det i människans själ en ofödd del som är vårt allra innersta.

Tankar år 1000-1500. Sida 8(9)

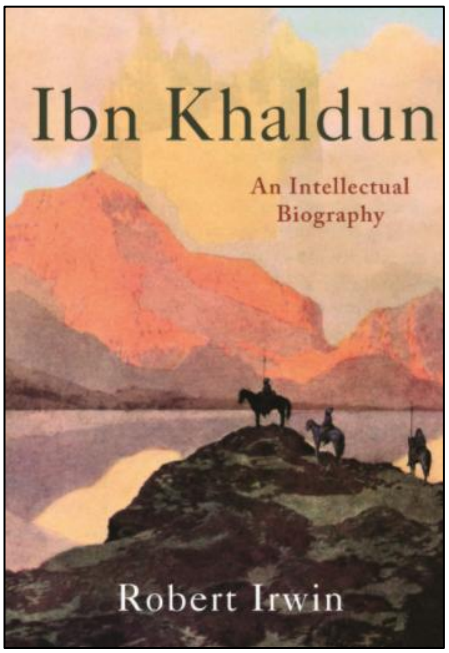

Ibn Khaldoun (1332-1406)

En av de mest betydande arabiska tänkarna var Ibn Khaldoun från Tunis. Han var samhällsvetare, historiker och förmodligen den förste sociologen.

Bilden till vänster: Staty av Ibn Khaldoun i Tunis.

Inb Khaldoun fick en mycket gedigen utbildning och innehållsrik uppväxt genom att hans föräldrar tillhörde en förmögen släkt. Släkten hade hamnat i Tunis när morerna drevs ut från Spanien under 1200-talet.

Ibn Khaldoun kom under en tid att verka i Granada i Spanien, som fortfarande var under arabiskt välde.

Tunis drabbades av digerdöden 1348 varvid Ibn Khaldouns föräldrar dog. Han kom till Marocko, Algeriet, Andalusien, Kairo i Egypten m.fl. ställen. Ibn Khaldoun lärde sig därmed mycket om historia och samhället.

Ibn Khaldoun ansåg att det inte räckte med att återge vad som hänt i historien. För att förstå skeenden måste man sätta sig in i sammanhangen och ge förklaringar. På detta sätta växer kunskapen om samhällsbyggnad vilket också bör och kan påverka nya beslut avseende samhället.

I förklaringarna kan man inte bara vara logisk och teknisk utan söka förstå relationer mellan människor och grupper samt de mentala förutsättningarna. Det var början på ämnet sociologi! Ibland kallas Ibn Khaloud ”den förste sociologen”.

Ibn Khaldoun hävdade att man måste se samhällsutvecklingen i sin helhet så att alla påverkande områden kan härledas med dess samband och orsaker.

Dessutom menade han att man bör analysera kunskapen på olika förstoringsnivåer och härleda samband inom respektive nivå.

Innebörden av tankesättet hos Ibn Khaloud redan i slutet på 1300-talet tillämpade var det vi idag kallar ”systemlära”! Ibn Khaldoun låg långt före sin tid.

Ibn Khaloud skrev verket ”Prolegomina: en introduktion till världshistorien”. Med ”världen” avsågs regionerna i norra Afrika vilka vid dåtiden var de mest kända för författaren.

Ibn Khaldoun hävdade att samhällen genomlöper cykler av utveckling.

Genom förändringar och förnyelse förskjuts makt, ekonomi, kunskap osv i cykler i all oändlighet.

Tankar år 1000-1500. Sida 9(9)

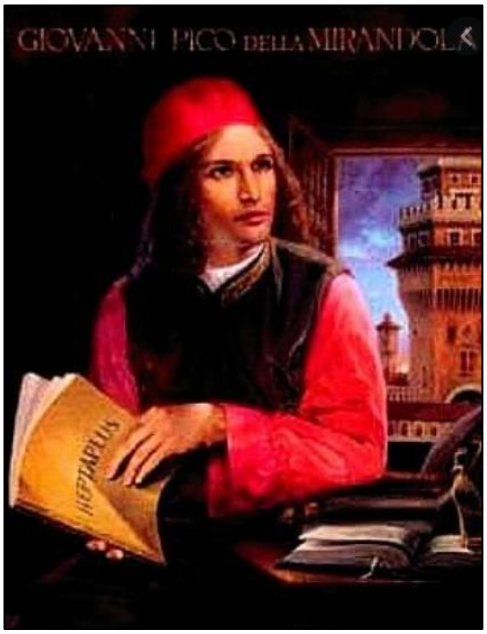

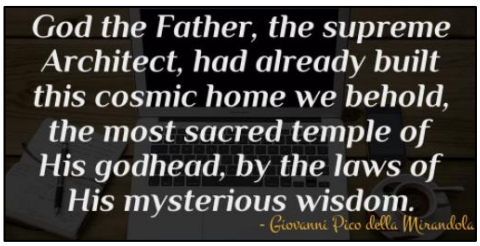

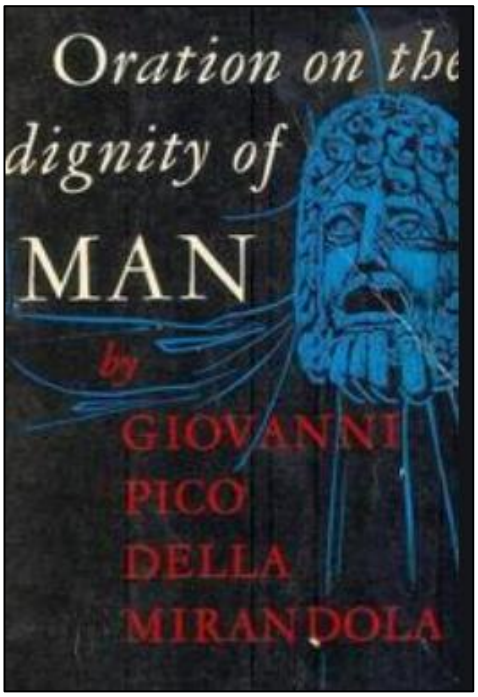

Pico Mirandola (1463-1494)

Från det sprudlande kulturlivet i Florens kom Pico Mirandola att utvecklas till en tänkare som lämnat lärdomsspår in i nutid.

Florens var under 1400-talet en kosmopolitisk stad där kulturlivet blomstrade. Med familjen Medici rikedom som stöd lyckades så gott som alla kulturformer utvecklas till en unik världsnivå.

I Florens verkade de berömda konstnärerna, arkitekterna, författarna och filosoferna.

Pico Mirandola var en av de stora filosoferna i Florens. Man brukar benämna den frodande tankeverksamheten under 1400-talet för ”renässansfilosoferna”.

Mirandola tillhörde Florens aristokrati. Han studerade filosofi i Padua och Paris. Dessutom lärde han sig hebreiska och grekiska och kunde därmed tränga in i den ursprungliga antika litteraturen.

Mirandola sökte efter, som han trodde, urgammal visdom som skulle skapa förståelse mellan människorna och därmed skapa fred.

I skriften ”Tal om människans värdighet” uttrycker Mirandola stor tolerans mot alla olika kulturella och religiösa inriktningar.

I Rom skulle Mirandola år 1487 lägga fram nio hundra teser på ett stort seminarium. Påven satte stopp för arrangemanget eftersom det bedömdes vara kätterskt. Mirandola såg sig nödsakad att fly till Frankrike.

Mirandola kunde återvända till Florens tack vare hjälp från familjen Medici.

En av de viktigaste tankarna av Mirandola var tron på en gemensam urgammal visdom för människan. Visdomen från judarnas kabbala gjorde stort avtryck på Mirandola.

Mirandola ställde sig också frågan varför människan är det lyckligaste av alla levande varelser. Han ansåg att människan inte var instängd i sitt tänkande utan själv väljer sin väg till skillnad från andra varelser.

Mirandola lovordade det filosofiska livet. Att kunna ta alla tänkares visdomar i en syntes var eftersträvansvärt.

Att söka den gamla visdomen utgör inte bara att söka fakta och eventuellt nedteckna dem utan att söka förståelse var det viktiga enligt Mirandola.

Tankar år 1500-1900. Sida 1(14)

Machiavelli (1469-1527)

Machiavelli växte upp i Florens och kom bland annat att träffa den fruktade familjen Borgia. Troligen blev Machiavelli inspirerad av Borgias härskarmetoder när han författade sitt berömda verk ”Fursten”.

I boken framhäver Machiavelli att om bara målet är det rätta tolereras grymhet.

Själv kom Machiavelli från en enkel borgerlig miljö. Men i ”Fursten” skulle han lära ut härskarkonst till nästan all världens härskare.

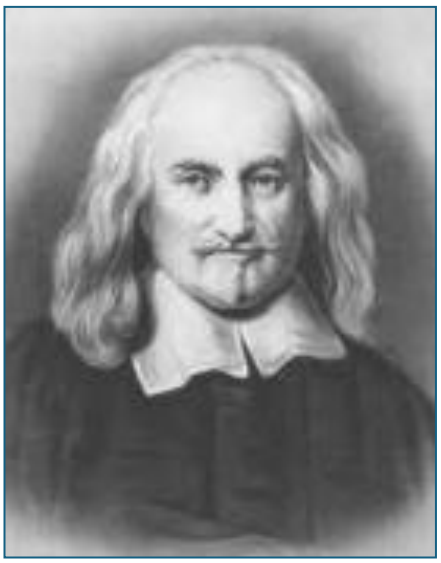

Hobbes (1588-1679)

Hobbes tänkte mycket på relationerna mellan människor. Han ansåg att människor ej kan leva i samförstånd utan en överordnad makt.

Människan är full av lidelser så samhällets funktioner blir att skydda människan från sig själv.

Tankar år 1500-1900. Sida 2(14)

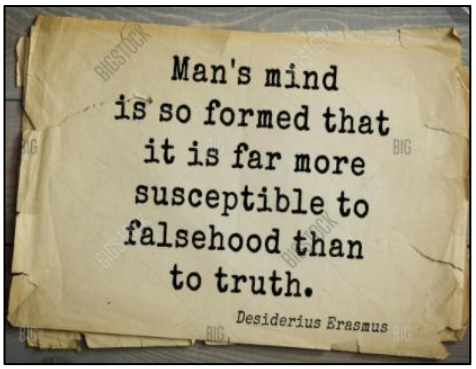

Erasmus av Rotterdam (1469-1536)

Erasmus såg sig själv som europé och inte bara som nederländsk. Tolerans via öppna samtal ansåg Erasmus var det bästa sättet att utvecklas som människa. Med Erasmus tankesätt som förebild har hans namn använts i många internationella projekt inom bland annat EU.

Under 1400-talets sista hälft spred sig renässansen som kulturyttring inom alla konstarter. Bland de stora tänkarna återfanns bland annat Pico Mirandola (1463-1494) i Italien.

Mirandola ansåg att mycket av den europeiska människans tankesätt kom från österlandet. Från araberna, judarna m.fl. flödade urgammal visdom som man inom kristendomen bör integrera. Med stor vördnad mot alla tidigare tänkare måste vi skapa hög tolerans i det att det finns ett universellt likartat existentiellt problem för alla människor.

Under perioden idkade norra Italien och västra Europa en intensiv handel. I städer som Brügge, Rotterdam, Amsterdam, London, Paris och Lyon strömmade förutom handel också ett flödande tankeutbyte.

Erasmus växte upp i Rotterdam. På grund av ekonomiska svårigheter gick han i kloster 23 år gammal. Två år senare blev han prästvigd. Han erbjöds lämna klostret och i stället ta befattningen som sekreterare åt biskopen i Cambrai. Erasmus hade uppmärksammats för sin verbala formuleringsförmåga. I den nya befattningen mötte Erasmus den nya renässanshumanismen från Italien.

Erasmus erhöll ett enormt nätverk med det stora tänkarna i väster. Bland annat blev han livslång vän med Thomas Moore i England.

Erasmus reste till de stora städerna längs Rhen. I Basel förstod han tryckkonstens nya möjligheter att sprida budskap.

Erasmus lärde sig grekiska för att kunna läsa Bibeln från ursprung utan mellanliggande översättningar och därmed tolkningar.

Människor som samtalar tvingas att ta hänsyn till varandras åsikter var en tes som Erasmus drev. I Erasmus verk ”Förtroliga samtal” hävdar han också viljans frihet vilket under samtiden motsade den rådande inställningen inom främst kyrkan att följa sin bestämda lott.

Genom att göra Bibeln tillgänglig för nästan alla genom den nya tryckeritekniken sökte man överlåta tolkningen av Bibelns budskap på den enskilde i större utsträckning. Samma idé spreds österut i Europa. Martin Luthers tankar var i antåg.

”Devotio moderna” betyder ”modern hängivenhet”. Det var en av Erasmus stödd rörelse som ville skapa nytt liv inom kyrkan. Hög moral, fromhet och ett kristet dagligt uppträdande i överensstämmelse med Bibelns evangelier var viktiga dygder.

Erasmus ville inte ha splittring inom kyrkan trots att många gjorde hårdnackat motstånd mot de nya idéerna.

Erasmus är känd för sina spetsiga iakttagelser.

Bartolomé de Las Casas (1474-1566)

Bartolomé de Las Casas kallas ”indianernas beskyddare” eller ”indianernas ängel”. Han tog beslut att söka dämpa hemskheterna som spanjorerna utförde mot indianerna i Mellan- och Sydamerika.

Spanjorerna lade under sig större delen av Sydamerika och Mellanamerika under 1500-talet. Girigheten efter guld medförde att den inhemska befolkningen behandlades fullständigt hänsynslöst. Indianerna hade inget människovärde. De behandlades värre än djur. I ett fåtal fall gjorde indianerna motstånd men i merparten av fallen intog man en passiv hållning. Indianerna var förskräckta över spanjorernas eldvapen som de aldrig tidigare sett. Också hästar var helt främmande för indianerna.

Bartolomé växte upp i Sevilla. Hans far och farbror hade rest med Columbus till den nya kontinenten och kom hem med spännande berättelser och tjuvgods.

År 1502 reste Bartolomé själv för första gången till Amerika. Likt andra conquistadorer roffade Bartolomé åt sig och hade inga moraliska betänkligheter. Hela sex gånger skulle Bartolomé segla över Atlanten. Resan brukade ta runt 60 dagar i vardera riktningen.

1510 prästvigdes Bartolomé. En motståndsrörelse mot spanjorernas illdåd hade precis startat. På Kuba ingrep Bartolomé vid en massaker på indianerna. Samvetsnöden drabbade honom.

Bartolomé kom till Spanien där han inför kung och hov kom att föra en kamp för att ändra synen på indianerna och börja behandla dem som människor.

Klokt nog insåg Bartolomé att han skulle beakta vinstintressena från Spanien i de spanska kolonierna. Hans strategi fokuserade på att få indianerna mildare behandlade.

1536 utgav Bartolomé boken ”Catorce remidias”. I boken omvittnades att den största dödsorsaken bland indianerna var självmord.

Genom at framhäva ekonomiska fördelar med att ge indianerna en mänskligare tillvaro fick Bartolomé igenom många förslag och idéer. Ibland lyckades Bartolomé till de spanska beslutsfattarna anspela på att de skulle beakta sin egen hädanfärd. Han utnyttjade skickligt ett förtäckt hot.

Bartolomé fick efter hand stöd av personer inom kyrkan. Men att vända trenden var inte lätt. Vid några tillfällen gjorde indianerna motstånd mot spanjorerna. Handlingen ledde ofta till grymma hämndaktioner.

Bartolomé gick också till angrepp mot att sprida det kristna evangeliet med våld vilket tyvärr var väldigt utbrett.

På Hispaniola grundade Bartolomé ett kloster dit hand drog sig tillbaka. Där skrev han sitt stora verk ”Historia de las Indias”.

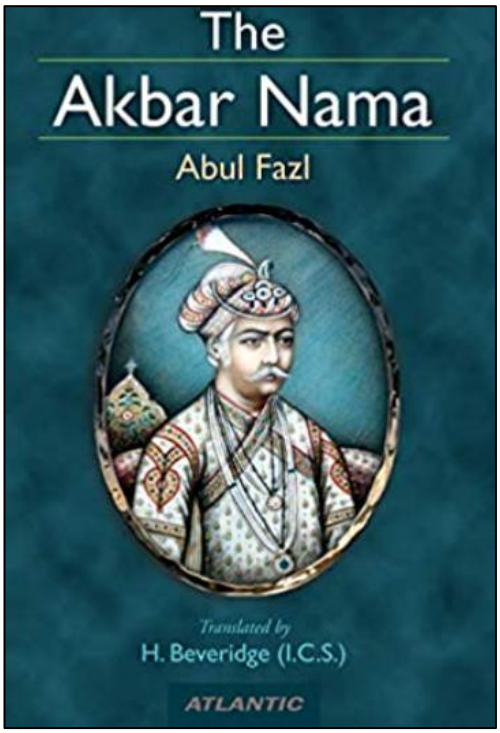

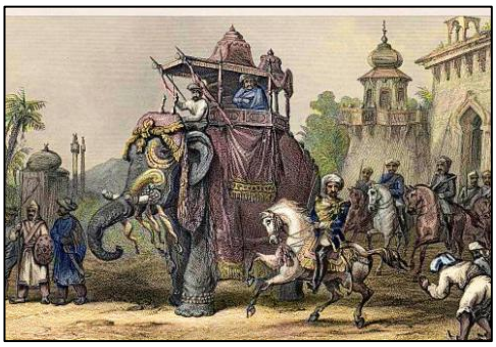

Akbar den store (1542-1605)

Akbar är en historiskt framgångsrik härskare i Indien. Han är också beundrad för sina vidsynta humanitära insatser.

I Kabul i Afghanistan var den berömde Babur regent. Han var ättling till Timur Lenk. Babur lade grund till Mogulriket i Indien.

År 1526 gick Babur in i norra Indien med en armé på 18.000 krigare. Han möttes av mer än 100.000 motståndare vid Panipat. Ett berömt slag där den skicklige fältherren Babur vann. Babur intog Dehli med omgivningar och gjorde staden till sin huvudstad.

Babur är legendarisk i den indiska historien. Han var farfar till ”Akbar den store”. Mogulriket var ett islamiskt kejsardöme.

I Indien var hinduism mycket utbredd. Även andra religionsyttringar fanns dessutom.

Akbar blev stormogul över Mogulriket efter sin far. Under faderns regentskap hade makten över väldet minskat och angrepp kom från flera håll.

Akbar vände sig först mot de aggressiva afghanska härskarna som ständigt gjorde utfall mot norra riket. Afghanerna kvästes ordentligt så att de inte kunde återkomma.

Akbar expanderade riket ytterligare och kontrollen återtogs inom hela väldet.

Utöver sina krigiska talanger kompletterade Akbar ett regentskap med ett för tiden ovanligt mänskligt regentskap.

Blodiga motsättningar hade rått mellan hinduer och muslimer under lång tid. Akbar utverkade i lagar och föreskrifter tolerans och icke diskriminering mellan olika religionstillhörigheter. Samtidigt infördes en viss yttrandefrihet.

Alla människor skulle ha rätt att tillträda ämbeten. Kompetens blev avgörande. Akbar avskaffade också sedvänjan att göra krigsfångar till slavar.

Skatter som endast hade belastat icke-muslimer avskaffades.

Akbar bjöd in representanter för hinduism, islam, judendom, kristna, sikher och andra för att i dialog söka utveckla tolerans och öka förståelse mellan de olika religionerna.

Descartes (1596-1650)

Under 1600-talet bröt många tänkare mot det tidigare handlingsmönstret styrt av skolastiken. Naturvetenskapen gjorde genombrott och tankarna blev framåtriktade i stället för riktade bakåt i tiden.

Descartes benämns ofta som den moderna filosofins fader.

Han var till en början väldigt skeptisk mot allt vetande. Men så småningom lade han märke till att det egna tänkandet var det viktiga. ”Jag tänker, alltså finns jag” blev Descartes motto. (”Cogito ergo suim”).

Gottfried Leibnitz (1646-1716)

Leibnitz anses ofta vara det sista universalgeniet. Förutom filosofi ägnade Leibnitz sig åt matematik där han blev en av de stora.

I stället för att tänka atomer som minsta delbara del kallade han enheterna för ”monader” vilka alltjämt kunde uppdelas. Ett synsätt som var mycket förutseende.

Enligt Leibnitz har människan delvis en fri vilja men den kommer ur en förutbestämd natur som Gud råder över.

Hugo Grotius (1583-1645)

Hugo Grotius från Nederländerna kallas ”folkrättens fader”. Grotius var humanist, teolog, historiker, jurist och naturrättsfilosof.

1568 gjorde folket i nuvarande Nederländerna uppror mot de spanska härskarna. Upproret ledde till nederländsk union år 1579.Nederländerna kom att utvecklas till en stormakt inom handel och sjöfart med kolonier över hela världen. I själva Nederländerna blomstrade kulturen upp med målare och tänkare i världsklass. En av de stora tänkarna var Hugo Grotius.

Med upptäckten av Amerika uppstod stora och svåra frågor om hur människor skall behandlas. Oerhörda grymheter gentemot den inhemska befolkningen i Amerika och slavarnas hantering väckte många tänkares engagemang.

Alberico Gentili (1552-1608) från Italien hade formulerat tankar på en universell naturrätt som skulle precisera rättigheter som man har just därför att man är människa.

Tankar om människors universella rätt hade diskuterats och analyserats i under en lång tid.

Grotius formulerade och skrev ned rättigheterna på ett synnerligen modernt juridiskt sätt. Jurister brukar säga att man ”kodifierar” tankar och sedvänja i tydligt hållbar text. Den av Grotius skapade texten blev ett viktigt grunddokument som så småningom kom att leda till FN:s deklarationer av mänskliga rättigheter 1948.

Grotius var en mycket religiös protestant. Trots sin religiositet menade Grotius att naturrätten skulle existera även om Gud ej existerade. Rätten var inte knuten till religion utan var en sekulär rättighet. Grotius var oerhört begåvad. Han började läsa på universitet vid elva års ålder och doktorerade vid femton. Grotius skrev om den nederländska historien och blev mycket ansedd. Genom kontakter med personer som bedrev politiska strider kom Grotius att oskyldig dömas till livstid i fängelse. Han lyckades dock fly i en boklår med hjälp av sin hustru.

Grotius kom till Paris där han bland annat var Sveriges ambassadör under åren 1634-1644. Grotius formulerade regelverk för krigsföring några år efter det fruktansvärda 30-åriga kriget med dess övergrepp och bestialiska handlingar.

- Krigsfångar skulle inte längre få dödas eller förslavas.
- Kvinnor får ej våldtagas och att eventuella våldtäktsmän måste straffas.
- Civilbefolkning måste skyddas.
- Förbud mot kollektiva bestraffningar.
- Tankefrihet och åsiktsfrihet. Man kan inte bestraffas för sina inre tankar.
- Rätt till asyl för politiska flyktingar.
- Person som begår krigsförbrytelser måste straffas.

Ovan nämnda förslag till lagar utgör exempel på Grotius de djupa humanistiska tänkande Grotius stod för. Grunderna i Grotius verk gäller än idag och har gjort internationella domstolen i Haag till ett effektivt instrument för bevakning av krigsförbrytelser m.m.

John Locke (1632-1702)

John Locke var en gigant bland tänkarna på 1600-talet. Hans idéer fick genomslag i stora delar av samhället och gav en ny kunskapssyn.

Bilden till vänster: Universitetet i Cambridge.

Inom universitetsvärlden levde gamla tankar kvar från antika filosofer under 1600-talet. Platon och Aristoteles dominerade fortfarande. Särskilt gällde det på universitetet i Cambridge.

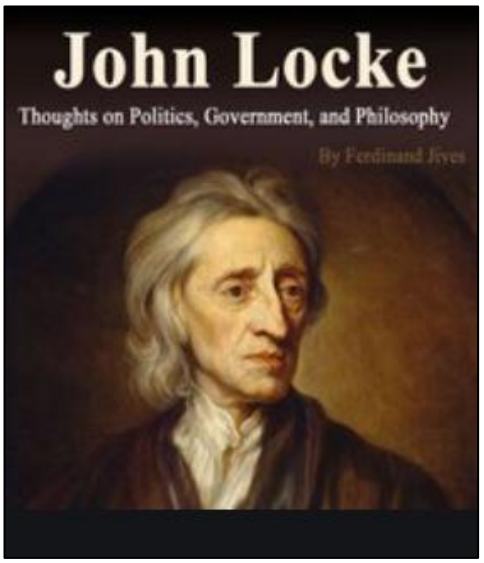

Seriösa försök gjordes att sammanfoga Platons tankar med den framväxande vetenskapen. Det gjordes även ansträngningar att se kristendomens roll i den nya tiden. Tro och vetande skulle inte stå i konflikt med varandra.

Bland utsagorna från rörelsen i Cambridge kan nämnas att anden skulle ha föregått det materiella i skapelsen. Själen avspeglar inte bara intryck från sinnena utan har en självständig förmåga. En skarp replik mot att allt är bestämt via materialistiska processer.

Locke var intensivt beundrad som filosof och tänkare i senare delen av hans levnad. Det fanns de som uttryckte att han var den klokaste man som fanns på jorden.

Locke hade börjat som läkare via en gedigen medicinsk utbildning i Oxford. Locke visade stort intresse för vetenskap och blev invald i Royal Society, den engelska vetenskapsakademin.

Under 1600-talet utmanades kungadömet av parlamentet om maktinnehavet. Det ledde till inbördeskrig i England.

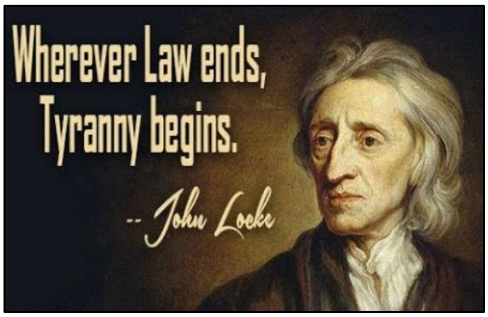

Locke hade nära kontakter med politiker som var kungafientliga. Det tvingade Locke i landsflykt till Holland. Locke kunde återvända 1689 då Vilhelm av Oranien genomfört den ärorika revolutionen.

Strax efter återkomsten utgavs skrifterna ”Två avhandlingar om regeringssättet” och ”En essay om den mänskliga kunskapsförmågan”. Locke blev världsberömd!

Locke betraktade människans kunskaper som mycket begränsade. Den kunskap som man har begåvats med har man fått via erfarenheter. Denna tanke lade grund till empirismen. Människans kunskaper skulle därmed vara begränsade till nödvändiga kunskaper för praktiskt handlande. Människan har fått den kunskapsförmåga som behövs.

Locke förnekade att det finns medfödda idéer i människans själ eller att det finns medfödda sanningar. Idéer kommer endast från erfarenheter.

Locke betonade individens naturliga rättigheter ställt mot statsmaktens. I fördraget med samhället uppger inte människor sin naturliga frihet utan bara byter ut den. Enligt Locke skapar naturrätten en balans mellan människans skyldigheter och rättigheter. Locke värnade om äganderätten.

Vidare betonade Locke det stora värdet av moraliska normer. Locke var mycket för religiös tolerans.

Tankar år 1500-1900. Sida 8(14)

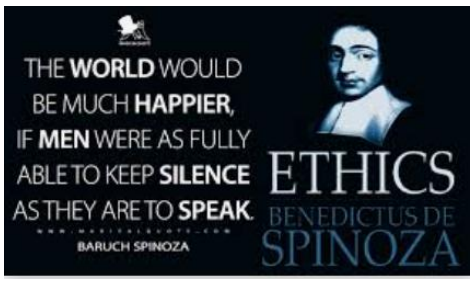

Baruch Spinoza (1632-1677)

Baruch Spinoza var en av 1600-talets viktigaste filosofer. Han levde spartanskt men hade en osedvanlig förmåga att tänka nytt.

Spinoza var född i Portugal i en judisk familj. Familjen hade konverterat till kristendomen men var i själva verket kvar i sin judiska tro. Likt judarna på hela Iberiska halvön blev de utsatta för förföljelse. Familjen tvingades flytta till Amsterdam. I Amsterdam fick fadern en viktig position och kunde låta sonen få en gedigen utbildning.

Baruch Spinoza lärde sig hebreiska, latin och flera andra språk. Han läste noggrant igenom de heliga judiska skrifterna i ursprungsskick. Med sina egna unika tolkningar av skrifterna blev han utesluten ur församlingen. Han blev till och med utvisad från Amsterdam. Haag och Leiden blev nya vistelseorter.

Mängder av författare har analyserat och skrivit tolkningar av Baruch Spinoza verk.

Ryktet om den kunnige Baruch Spinoza spred sig och han fick kontakt med ledande statsmän. Tyvärr blev de nya kontakterna mördade så Baruch Spinoza drog sig tillbaka till ett enkelt liv.

Baruch Spinoza kom att leva i ett mot yttervärlden kärleksfullt liv. Han undvek dispyter och uppträdde milt mot alla.

Under sin livstid publicerade Spinoza bara ett verk i eget namn. Flera verk publicerades under pseudonym. Det berömda verket ”Etiken bevisad på geometriskt vis” vågade Spinoza inte publicera medan han levde. Några vänner gav ut den efter Spinozas död.

Spinoza kan karakteriseras som en rationell mystiker. Hans djupa existentiella tankar, invävda i geometriska beskrivningar, avslöjar en ovanlig men synnerligen sofistikerad syn på världen.

All substans innehåller både ande och materia hävdade Spinoza. Hans tankar låg nära panteism innebärande en syn att hela universum är besjälat av ett andligt väsen. Gud och universum är därmed ett.

Människor har enligt Spinoza ingen fri vilja.

Friheten ville Spinoza absolut inte avstå från.

I fyndiga citat har Spinoza efterlämnat tankevärda funderingar.

Citat av Spinoza: ”Envar har så mycket rättigheter som han har makt”.

Christian Wolff (1679-1754)

Wolff kallas ”den tyska grundlighetens fader”. Han har i många avseende påverkat sättet att tänka i norra Europa.

Upplysningstiden i Frankrike ledde till den blodiga franska revolutionen. I Frankrike ställdes kyrkan också inför upplysningens kritik.

I Tyskland fick upplysningen en helt annan karaktär. Här sökte man i upplysningen ta tillvarata goda tankar inom det kyrkliga livet. Särskilt gällde detta inom pietismen. Nämnda rörelse sökte kombinera ett praktiskt fromhetsliv initierat av Luthers teser.

Upplysningen i Tyskland var inte alls aggressiv i samhälls-debatten. Man fokuserade på den enskilda människans moralfrågor.

Wolff var friherre och otroligt välutbildad. Han började med teologi vid det berömda universitetet i Jena. Därefter kom studier i filosofi, fysik och inte minst i matematik.

Som docent i Leipzig blev han anklagad för att ha tankar som inte godtogs av kyrkan. Han tvingades till Marburg där han fick en professur i matematik.

När Fredrik den store fick makten erhöll Wolff en professur i Halle. Professuren omfattade matematik och naturvetenskap.

Det var i Halle Wolff kom att få ett brett erkännande för sina tankar.

Det mest betydelsefulla för Wolff var förnuftet. Med förnuftet kan man skilja rätt mot orätt. Detta finns i naturen oberoende av Guds vilja. Han menade att Gud vill det rätta därför att det rätt.

Samhället kan via hot om straff eller belöningar endast rikta sig till människor som i tanken fortfarande är oförnuftiga barn.

Den mänskliga moralen var självständig genom förnuftet menade Wolff. Förhållningssättet väckte dock motstånd inom fromhetsrörelsen.

Av Wolff kända skrifter återfinns ”Förnuftiga tankar om Gud, världen och människosjälen” och ”Förnuftiga tankar om människors göranden och låtanden”.

Wolff lärde i detalj ut en mänsklig etik om rättigheter och plikter grundad på förnuftet i en anda från naturrätten.

Wolffs tankar fick ett starkt genomslag i norra Europa under 1700-talets första hälft.

Charles-Louise Montesquieu (1689-1755)

Montesquieu var av adlig börd och blev berömd för sin klimatlära, som kortfattat innebär att människans stöps av sin sociala miljö.

Montesquieu var en av de stora upplysningsfilosoferna. Man kan beteckna Montesquieu som en politisk filosof.

Francois-Marie Voltaire (1694-1778)

Voltaire kritiserade starkt kyrkans makt och ställning. Han var kanske den störste tänkaren under upplysningstiden.

”Candide” är ett av Voltaires verk.

Voltaire träffade mängder av makthavare under sin levnad. Detta trots att de ofta var rädda för konsekvenserna av tankarna i filosofin.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)

Rousseau svärmade för naturen och tyckte att människan skulle tillbaka till naturen. I naturtillståndet var människan fri och frisk. Civilisationen bara fördärvade människan.

Litterärt skrev Rousseau bland annat ”Om samhällsfördraget”, ”Den nya Heloise” och hans självbiografi ”Bekännelser”.

Rousseau tillhör de stora upplysningsfilosoferna.

Citat av Rousseau: ”Människan är född fri och överallt är hon i bojor”.

Hume (1711-1776)

Enlig Humes kunskapsteori är det nödvändigt att inhämta den via erfarenhet. Världen måste upplevas och via dess intryck erhålls kunskap.

Hume hade en mycket skeptisk hållning till kunskap. Även om man skaffade kunskaperna via erfarenhet måste man anse att kunskapen är ofullständig. Sinnesintrycken är ofullständiga.

Immanuel Kant (1724-1804)

Kant är en av de absolut största filosoferna genom tiderna. Han menade bland annat att det finns en verklighet runt omkring oss om vilken vi inget kan veta. Kunskap är ej en avbildning utan en aktiv formning av objektet genom människan. En form av kunskapsteori.

Kant ansåg att människan har en fri vilja. Före en handling bestämmer människan vad som skall göras. I detta sammanhang säger Kant att moral är viktigare än kunskap.

Enligt Kant har människan rättigheter men också skyldigheter. Han hävdade betydelsen av plikt och moral. Kant var mycket förnuftskritisk. Bortom verkligheten fanns ytterligare kunskap.

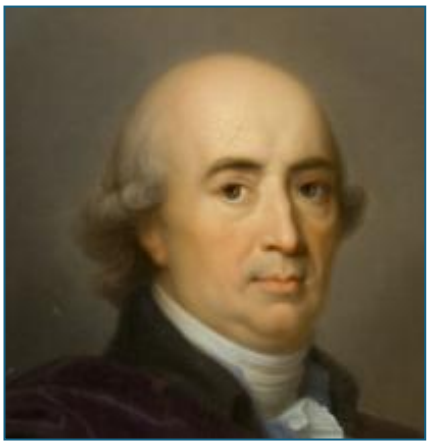

Johan Gottfried Herder (1744-1803)

Herder är känd för att ha myntat begreppet ”folksjälen”. I begreppet framträder det vi i nutid ofta benämner ”kultur”. En form av gemensamma generella drag hos människorna i en region.

Herders tankar kom att inspirera många författare under romantiken.

Friedrich Hegel (1770-1831)

Självaste Karl Marx var elev till Hegel som via systembeskrivningar sökte förklara det mesta. Hegel utnyttjade tvärvetenskap för att ge förklaringar. Han talade om en ”världsande” som ej bestod av materia.

Kunskap ansåg Hegel var provisorisk. Den förändras ständigt. Även processen att inhämta kunskap ansåg han vara provisorisk. Hegel s tankar fick stort inflytande på framtida filosofi.

Citat av Hegel: ”Det är endast i staten människan har en förnuftig existens”.

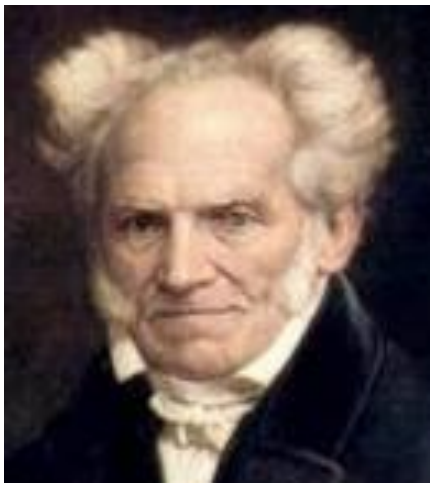

Arthus Schopenhaur (1788-1860)

För Schopenhaur var världen en föreställning genom ett upplevt subjekt. Vi kan bara uppfatta fenomenet - ej tinget. Via språket kan man ej uppfatta metafysiken.

Livet består av ett passivt lidande. Impulser från hindusim och buddhism präglade Schopenhaurs tankar.

”Den stora visheten är att ögonblicket bör njutas och göras till livets ändamål, ty ögonblicket är ensamt det reala och allt annat blott en tankarnas lek” är ett citat av Schopenhaur.

Jane Austen (1775-1817)

En beundransvärd kvinna bröt ny mark via litteraturen i en fördomsfull och orolig tid. Via självstudier inhämtade hon kunskaper och formulerade nytt tankegods.

Om kvinnorna i slutet på 1700-talet ville vara yrkesverksamma var det bara som skollärare eller guvernant som stod till buds. Men kring sekelskiftet 1700/1800 började möjligheten att skriva romaner accepteras.

Universiteten antog fortfarande inga kvinnor. Via självstudier var det enda som stod till buds. Det krävde i sin tur att bildade och välsituerade personer fanns i närheten. Plötsligt läste fler kvinnor tillgängliga böcker och började också umgås med ett ökat socialt utbyte.

Medvetenheten om samhälls- och relationsfrågor ökade bland kvinnorna. Åsikter och analyser kunde vävas in i romanens form. Det banade väg för bland annat Jane Austen och systrarna Brontë.

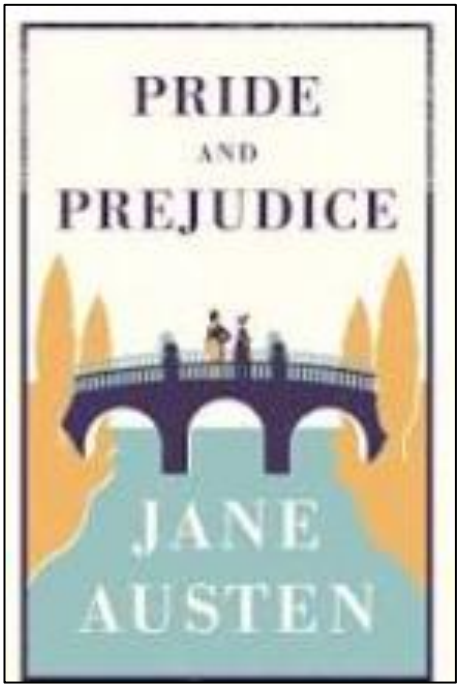

Snart kunde ett förlag ge ut romanen ”Förnuft och känsla” (Sense and Sensibility). Romanen blev en succé kommersiellt. I boken framkommer tydligt kvinnornas inskränkta möjligheter till förkovran. Vanligen var giftermål den enda vägen till avancemang.

I boken ”Stolhet och fördom” (Pride and Prejudice) framkommer kvinnors kamp i tillvaron. Kvinnors rätt till lycka med bibehållen integritet lyser igenom.

Flera av Jane Austenböcker har filmats och några har sänts som TV-serier. Spridningen är därmed enorm.

Med sina historiska romaner beskrev Jane Austen engelskt medelklassliv i dåtidens England. Medvetenheten om kvinnors diskriminering ökade och påverkade säkert den feministiska rörelsen som skulle komma.

Ett år efter Jane Austens död utgavs boken ”Övertalningen” (Persuasion). Där förmedlar författaren sin tydliga syn på jämlikheten mellan könen.

I samhällsdebatten var slavfrågan aktuell. Storbritannien förbjöd slaveriet 1807 men förbudet efterföljdes inte helt i kolonierna.

I boken ”Manfield Park” tog Jane Austen ställning mot slaveriet.

Jane Austen bröt många vallar i sin samtid på ett mjukt indirekt sätt via sina böcker.

Hennes tankar, förmedlat via böckernas innehåll, vittnar om fristående tänkande och självständighet berikat med stort mod.

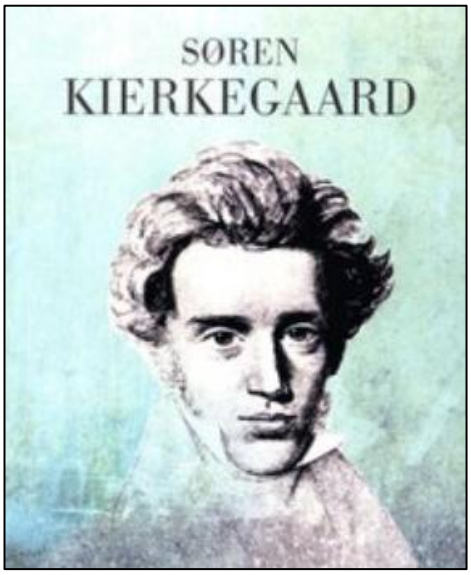

Sören Kirkegaard (1813-1855)

Kirkegaard var den ende skandinaven som kom att bli vida känd för sina tankar. Ett mjukt yttre dolde en tämligen bitsk men oerhört klok personlighet.

Köpenhamn var en spirande kulturmetropol under 1800-talets första del. Musik, teater, litteratur, vetenskap och annat blomstrade.

Med Berlin och norra Tyskland hade man täta kontakter vilka gav tankeinspiration men också fientliga filosofiska debatter.

Sören Kirkegaard växte upp i en välbärgad familj i Köpenhamn. Familjens förmögenhet medförde att Sören Kirkegaard inte behövde särskilt mycket löpande inkomster. Han kunde ägna sin tid åt det han var intresserad av.

Sören Kirkegaard slog upp en förlovning och valde att leva enskilt i sitt liv. Återkommande svårmod drabbade honom.

Mot kyrkan vände sig Kirkegaard därför att den enligt honom hade försummat eller glömt dess ursprungliga syfte och inriktning. Han var djupt troende.

Kirkegaard drev polemiska diskussioner med mångahanda motståndare. Han gillade att ställa saker på sin spets och få de berörda att verkligen tänka till i sina ställningstaganden. Kanske var han ibland för smart i sin retorik.

Gentemot flera tyska filosofers syn på sanning riktade Kirkegaard djup kritik. Kirkegaard menade att hos människan finns endast subjektiva och ovissa sanningar. Den enda sanningen är sålunda bara min egen. Sanning innebär en risk – ett ställningstagande.

Ångest och förtvivlan öppnar vägen till tro, en väg som är stängd för den tillfredsställde enligt Kirkegaard.

Kirkegaard hade en pessimistisk uppfattning om världen. Följande referat återspeglar mycket av Kirkegaards positiva vackra tankar:

”Om jag vill lyckas med att föra en människa mot ett mål måste jag först finna henne där hon är och börja just där.

Den som inte kan det lurar sig själv när hon tror att hon kan hjälpa andra.

För att hjälpa någon måste jag visserligen förstå mer än hon gör, men först förstå det hon förstår”.

Tankar år 1500-1900. Sida 14(14)

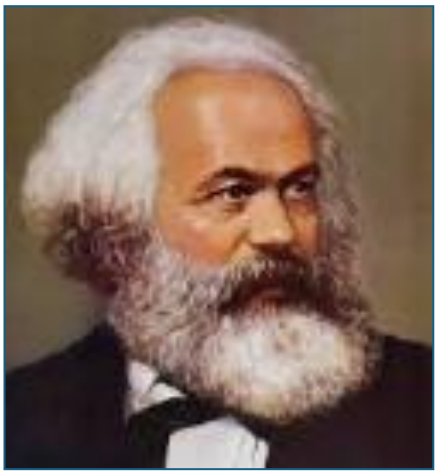

Karl Marx (1813-1883)

Marx är en av de största politiska tänkarna.

Vid industrialismens genombrott skapades många monotona jobb som så småningom ersattes av maskiner. Det lade grund för radikala tankar om arbete och finansiering.

Marx var född i Tyskland men flyttade till Paris där han utvecklade tankarna om radikal socialism. Tillsammans med Friedrich Engel utvecklade Marx det kommunistiska manifestet.

Citat av Marx: ”Filosoferna har bara tolkat världen på olika sätt, vad det gäller är att förändra den”.

Friedrich Nietzsche (1844-1900)

Nietzsche tillhör de stora filosoferna. I en värld där Gud inte längre finns saknas också inga absoluta värden för människan. Det ger bara en tillvaro av lidande och förnedring. Detta kallas nihilism.

Under den senare delen av Nietzsches liv försämrades hans psykiska hälsa.

På gränsen till storhetsvansinne hävdade han människans vilja till makt och vissa människors överlägsenhet.

Tankar år 1900-2000. Sida 1(3)

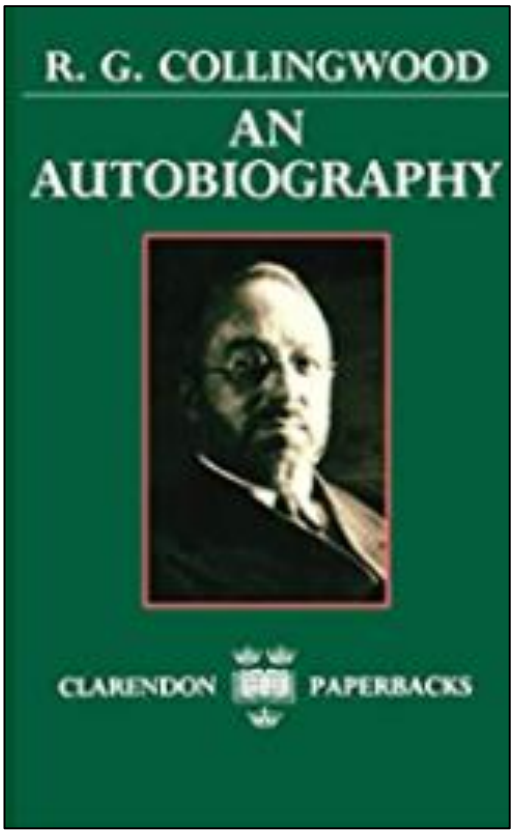

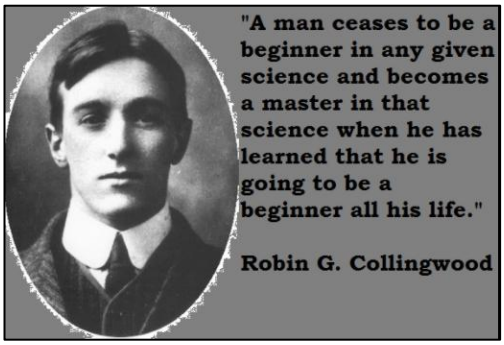

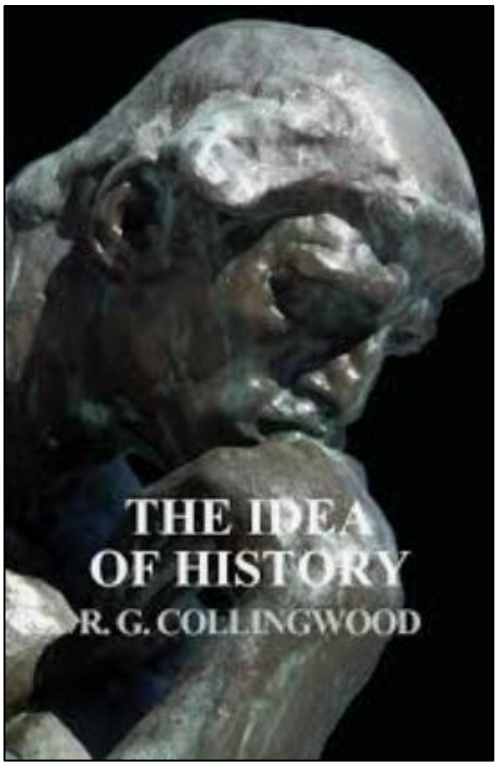

Robin George Collingwood (1889-1943)

Den allsidige Collingwood i Oxford lärde ut en ny syn på ämnet historia. En modern tänkare som gav honom anseende i vida kretsar inom historiefilosofin.

Collingwood var professor vid universitet i Oxford. Under 1900-talet påverkades både universiteten i Cambridge och Oxford av den berömde filosofen Wittgenstein.

Bland Wittgensteins senare framhävande var att språket avbildar inte i ord verkligheten utan är beroende av den situation i vilken orden framförs.

På liknande sätt verkar Collingwood hävda om historie-skrivningen. Historia är inte att ange fakta utan tolka i vilka sammanhang beslut togs och vilka värderingar som utgjorde grunden för besluten.

Collingwoods professur var i metafysik. Hans bredd omfattade också politisk filosofi, naturfilosofi och estetik. Som praktiserande arkeolog och med specialintresset inom den historiska övergången när Rom tappade greppet över Britannien, var Collingwood mycket ansedd historiker.

Collingwood har mest uppmärksammats om sin syn på historieskrivningen.

1946 utgavs postumt Collingwoods bok ”The idea of history”. Boken väckte genast stort intresse och blev den mest diskuterade skriften om historians idé under 1900-talet.

Collingwood gav under sin levnad ut flera andra uppmärk-sammade skrifter i andra ämnen än historia. En känd skrift var ”The Principles of Art” vilket visar Collingwoods stora bredd inom olika genrer.

Den filosofiska inriktningen positivismen har i grova drag en syn på historien att torrt ange fakta om vad som hänt.

Collingwood vände på denna syn och menade att fakta endast var resultatet av vad man kan kalla en process.

Vad var avsikten i historiska beslut? Hur tänkte beslutsfattarna? Vilka var värderingarna som härskade och påverkade besluten? Vad var motiven till handlingarna? Kände man empati med fienden och civilbefolkning? Osv ...

Det är via frågorna man få svaren. Med frågorna kan människan förstå skeendet och lära sig av historien!

Gollingswoods angreppsätt i den historiska forskningen var framsynt och har till delar samma metod som modern vetenskapsteori.

Tankar år 1900-2000. Sida 2(3)

Axel Hägerström (1868-1939)

Hägerström föddes i Vireda socken i Jönköpings län. Han grundade den så kallade Uppsalafilosofin vars viktigaste inslag var värde-nihilism.

Kort kan värdenihilism sägas vara ett förnekande av värden såsom moral, estetik och liknande mjuka känslovärden.

Hägerström menade också att vetenskap inte kan vara en lära i moral utan endast om moral.

Ludwig Wittgenstein (1889-1951)

Wittgenstein är en av de mest betydelsefulla moderna filosoferna.

Han skänkte bort sin förmögenhet till sina systrar efter att ha läst Bibelns bergspredikan.

Wittgenstein var en sanningsmänniska men saknade empati och var otroligt mångsidig. Lite av en mystiker med djupa tankar om ont och gott.

Wittgenstein var en analytisk filosof vilket kallas logisk positivism.

Citat av Wittgenstein: ”Ingenting är så svårt som att inte bedra sig”.

Tankar år 1900-2000. Sida 3(3)

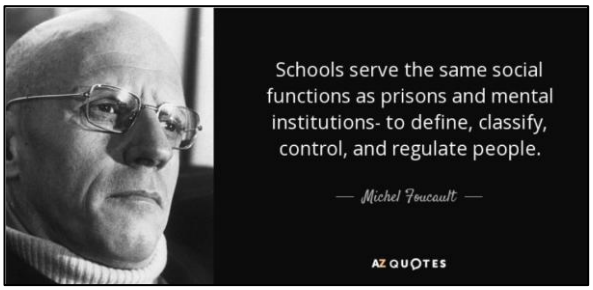

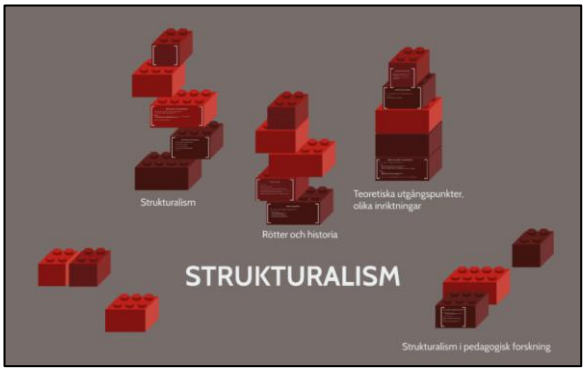

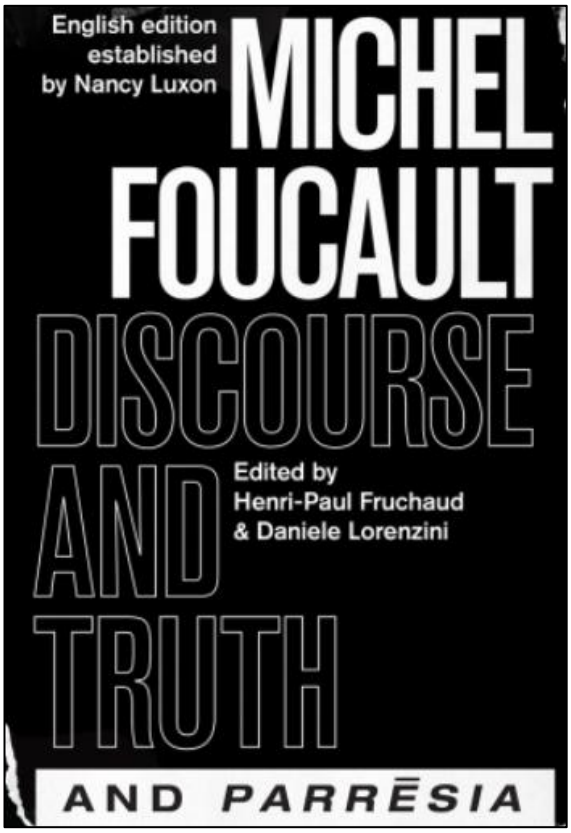

Michel Foucault (1926-1984)

Foucault anses som en av 1900-talets mest betydande och inflytelserika tänkare. Han påverkade synen på många vetenskaper. Foucaults syn på maktutövning från samhällets institutioner var tankeväckande.

Efter den berömde Jean-Paul Sartres existentialism framträdde tänkare som präglades av ”strukturalism”.

Bland dragen i strukturalism låg bland annat att språket skall ses som ett ”system” och inte i enskilda ord. I ett yttrande är det inte orden som förmedlar innehållet utan hela systemet som ger budskapets innebörd.

En ytterligare ståndpunkt var att människan är styrd av omedvetna strukturer. Tänkandet skulle inte vara styrt av människan utan av mentala strukturer härledda av bland annat sedvänjor. Kanske en association till hur vi idag så olika tolkar ett budskaps innebörd i en mening.

Subjektet, människan, ansågs vara styrd av strukturerna.

Foucault var professor och idéhistoriker. Han var känd över hela världen för sina spetsiga tankar. Med sina omvälvande tankar influerade han ett flertal vetenskapsområden.

Foucault är en av de största tänkarna under 1900-talet.

Förutom att Foucault var filosof var han djupt kunnig inom psykologi och sociologi. Genom sina briljanta skrifter förmedlade han nya insikter med en integrerad kunskapssyn.

Foucault var marxist och aktivist. I alla fall till en början. Han gled mellan olika politiska inriktningar.

Foucault vurmade för hög rättssäkerhet. Han var starkt kritisk till främlingsfientlighet.

Förmodligen är Foucaults tankar att kunskap ger makt det mest kända. Hans analys av maktens komponenter är avslöjande.

Västerlandet har en identitetskris och värde-kris menade Foucalt. Förnuftet har ersatts av instrumentell vetenskap som kräver struktur och dessa strukturer har sina stora brister. Foucault angrep västerlandet tro på rationalitet.

Vad som är möjligt att tänka vid en viss tid går i cykler hävdar Foucault. Vid varje cykel existerar ett ”knippe” tankestrukturer som i nästa cykel förändras. Foucault kallar ”knippet” för ”epistemen” vilka avgör vilka frågor som kan ställas och inte ställas. Det avgör också i vilka modeller vi avbildar verkligheten från en tid till en annan.

Nnnnn

Axel Hägerström (1868-1939).

Hägerström föddes i Vireda socken i Jönköpings län. Han grundade den så kallade *Uppsalafilosofin* vars viktigaste inslag var *värde-nihilism*. Kort kan värdenihilism sägas vara